

Jens Sørensen 1914-1918

Afskrift af Sofie Petersen, Rejsby

Jens Sørensens erindringer fra 1. verdenskrig

Jens Sørensen renskrev disse erindringer på grundlag af den dagbog han havde ført under sin tid som tysk soldat og fange i Rusland. Sønnen Jacob har fortalt, at da han sad i fangenskab og skrev, måtte han holde skriveredskabet mellem pegefinger og langemand, fordi det var så koldt, at han ikke kunne holde almindeligt på blyanten.

Jens Peter Sørensen var født i Hostrup sogn 5. sept. 1888. Han ejede ejendommen Kogsvej 57, som han overtog i 1913, og som hans far måtte drive, mens han var indkaldt. Han havde været på Vester Vedsted Efterskole og på Tune Landbrugsskole på Sjælland.

13. okt. 1920 blev han gift med Anne Feddersen, med hvem han fik 6 børn. Dagbogen blev overladt til sønnen Frederik, hvis arvinger har sørget for at den kom tilbage til egnen.

Jens Sørensen døde 22. dec. 1961.

Jens Sørensens lillebror Jakob, født 21. juli 1891, var indkaldt som soldat og blev såret på Vestfronten 18. sept. 1914 og døde d. 19. sept. 1914 som den første faldne fra Rejsby sogn.

Dagbogen er skrevet af med Jens Sørensens stavemåde. Dog er navneord skrevet med småt, og aa er skrevet med å. Da der kun er sat få tegn, er disse tilføjet for læselighedens skyld. Tilføjelse af manglende ord er markeret med skarp parentes []. De sønderjyske og tyske vendinger er bevaret.

Erindringerne er skrevet næsten uden afsnitsmarkeringer. For overskuelighedens skyld er de datoer, som Jens Sørensen nævner, udskrevet med ny linje, hvilket han også selv sommetider har gjort. Det har dog ikke kunnet lade sig gøre overalt, fordi der er længere udredninger uden helt tydelig oplysning om datoer, f.eks. i et felttog eller lazaretophold.

Så vidt muligt er stednavnene opklaret, og det pågældende lands officielle stavemåde skrevet i skarp parentes [] første gang de optræder. For at man lettere kan følge de steder hvor Jens Sørensen selv har været, er de markeret med *kursiv*.

Jens Sørensen 1914-1918

Nogle erindringer fra min deltagelse i Verdenskrigen og fangenskabet i Rusland og hjemrejsen derfra.

Skreven vinteren 1938-39

Da Verdenskrigen begyndte 1. August 1914, var det en almindelig mening mellem civilbefolkningen, at der ikke vilde hengå ret lang tid, før denne med de moderne våben, som man nu rådede over, vilde få ende. Jeg var på grund af en broklidelse bleven fri for at være soldat og skreven over i Landsturmen og ventede nu, at krigen vilde være forbi, før der blev tid til at blive uddannet til soldat. I første omgang var der heller ikke brug for landsturmen, da der meldte sig flere frivillige end de kunde få uddannet, disse første fik også kun en mangelfuld uddannelse, og mange af dem faldt ret snart, resten blev med tiden gode soldater, slagmarken er jo også en skole for soldaterne.

Kort før jul 1914 blev så en stor del af dem, som ikke havde været aktiv soldater, kaldt til sesion. Jeg mødte [i] Arnum og blev nu taget til infanteriet.

De efterfølgende måneder gik nu med bange anelser, der kunde jo, hvad [tid] det skulde være komme telegram med indkaldelsesordre, og vi danske sønderjyder var jo ikke begejstrede for at blive tysk soldat og kæmpe for en sag, som vi ingen andel eller interesse havde for.

Den 12. april 1915 kom der så telegram, som forkyndte, at jeg den 14. april skulde møde på *Duborg Kasernen i Flensborg* og mødte så sammen med mange ligestillede rund om fra egnen, vi mødte 3 fra Reisby sogn, foruden mig Peter Schmidt og Johan Sørensen fra Kærbølling.

Vore navne blev råbt op, og [vi] blev så ført til banegården og kørte så til *Neumünster*, og her begyndte så vor uddannelse til soldat. Vi blev her i 14 dage og blev så flyttet til *Notorf*, en flække mellem Neumünster og Rensborg. Vi lå her i borgerkvater i en sal, men leiede os senere nogle værelser, hvor vi havde det mere frit. Her gik så tiden med eksersits, skydning og længere marschture. Efter 3 måneders forløb ansås vi for dygtige nok til at tage del i krigen, og den største part af os blev nu samlet i en transport for at afgå til fronten. Johan Sørensen kom ikke med denne gang, men blev endnu en tid i Notorf.

Den 16. juli rejste vi fra *Notorf* over *Lybæk* gennem *Meklenborg* og *Pommern* til *Vestpreusen*. I *Østpreusen* mødte vi så de første spor af krigen. De afbrændte byer og granathuller vidnede om, at ruserne havde været her, de var nu drevne langt tilbage over grænsen igen. Vi kørte videre og kom [til] *Malaina [Mala Ina Polen]* en station ved den tysk- russiske grænse, og nu var køreturen forbi. Her fik [vi] besked om, at vi selv skulde skaffe os kvarter en bestemt gade, vor de kunde finde os igen. Vi blev her i 2 dage, da vor transportfører viste ikke nærmere besked om hvor vi skulde hen.

Den 19.7. begyndte så vor marschtur ind i *Rusland*. Vi gik den første dag 40 km med fuld oppakning. En soldats udrustning vejer omtrent 80 pund, og da vi havde lidt ekstra smør og lignende med endnu, var det jo en drøj tur. Vi ankom om aftenen til den russiske fæstning *Prasnysch [Przasnysz Polen]*, som hører til den vestlige række fæstninger, som russerne havde anlagt for en kommende krig med Tyskland for øje. Vi skulde have overnattet i den russiske kaserne, men der var overalt så beskidt, at vi fortrak at slå vore telte op og sove i dem.

Næste morgen gik det så videre. Om middagen kom vi til et holdeplads, og her var et køkken fra Røde Kors, og her fik vi vor første middag paa russisk grund. Vi kom så efter en tur på 22 km [til] *Makow [M. Mazowiecki Polen]*. Vi fik anvist en gade, hvor vi kunde søge kvarter. Vi var dog en del sønderjyder, som igen foretrak at sove i teltene og slog dem op på en eng i

Jens Sørensen 1914-1918

byens udkant. Næste morgen var der ingen tjeneste, vi mødte kun til appel og kunde så gå igen. Jeg og Thorvald Petersen var henne at købe kaffe, vi gav 3,20 mark for et pund. Vi så på hjemvejen, at højestprisen var 1,50. Vi gik så tilbage og fik så ved at true med politiet 1,70 mark tilbage igen. Rundt om i byen gik konerne og tilbød bulkis (små franskbrød), som vi købte en del af, det var jo ganske rart igen efter en tid kun at have fået rugbrød. Om aftenen samledes vi en hel flok sønderjyder og sang en del af vore kære danske aftensange, før vi gik til ro.

Arnold Jakobsen fra Flaut [Flovt] fortalte, at han også havde været i gang med at købe nogle af de små franskbrød af en gammel kone. Brødene så meget indbydende ud, konen derimod var ualmindelig smusig. Det kneb jo lidt med sproget, men hun fik dog forklaret, at hun selv havde bagt dem, også tabte Jakobsen appetitten.

Om morgenen den 23.7. kl. 6 brød vi op fra *Makow*, og en 10 km derfra gjorde vi hold og blev her modtaget af nye befalingsmænd. Vi blev opstillet i 2 rækker og inddelt til 9. Vi var 18 sønderjyder, som holdt sammen, og det traf sig så heldig, at den første kommer til at tælle 1, så i første række passede det nøjagtig, men i anden geled var der kommen lidt uorden, så da de skulde holde formand, var de bleven forskubbet en. Vi ordnede det så med en 1 mark, så der blev byttet om, inden inddelingen var færdig.

Nu blev vi 18 sønderjyder overskrevet til 5. Komp. 141. Inf. Reg. 35. Division 17. Armekorps. Hele vejen fra den russiske grænse vidnede om krigen, skyttegrave med piktrådssperring og granathuller fandtes med vekslende mellemrum, og på vejen kørte den ene kolonne med ammunition og fødevarer efter den anden ud mod fronten, og vi hørte efterhånden mere og mere tydelig kanoners buldren. Med vore nye førere går vi den dag endnu hen ved 12 km og går så til ro i en lade, hvor der er godt med halm.

Om morgenen den 24/8 [fejlskrivning for 24/7] bliver vi vækkede kl. 4 og må straks af sted for at finde kompagniets køkken og bagage. Vi gik rundt den hele dag uden at få noget videre at spise. Komp. og bagage var jo flyttet videre, vor fører forlod det og kan ikke finde det igen, det haster jo heller ikke for vor skyld, vi kan jo sagtens komme tids nok derud. Vi er nu også kommen nærmere til fronten end vi aner, for bedst som vi går i en samlet kolonne, kommer der et par schrapnels og eksploderer lige over hovede på os. Det gør dog ingen skade, da de jo eksploderer fremad. Vi får nu ordre til at spredes og går nu mere forsigtig fremad, og vi finder så omsider vort køkken på den anden side af *Narvafloden*, som de har overskreden dagen i forvejen, og som vi nu kan gå over på en potongbro, som er bygget om natten.

Den 27/7 kom vi så ud til vor komp. og blev [fordelt] med 2 mand til hver gruppe, og kort efter gik det så ud i den første skyttegrav. Vort artilleri skød paa den russiske stilling, og de har vel anet, at det snart gik løs, for nu begyndte de også at skyde med schrapnel lige hen over vor skyttegrav, og vi blev nu kommanderet op til angreb. Vi var knap kommen op af skyttegraven, før også infanteriet og maskingeværene satte ind. Jeg og urmager Iver Jørgensen fra Brede er bleven sidekammerater og følges ad, det går fremad en 4 km, og vi får så ordre til at grave os ned og bliver så natten over i den nygravede skyttegrav. Vi får nu tid til at se os om efter vore kammerater og finder dem alle i god behold. Om morgenen får vi vor davre og får os vasket og lidt i orden tøjjet, det er nu rolig, og vi bliver liggende hele dagen. Om aftenen bliver vi afløst og kom længere til venstre og besatte en færdig bygget skyttegrav. Jeg var om morgenen tilbage for at hente kaffe. Marken bag vor stilling, som vi om aftenen ikke havde set meget af, bar spor af en hård kamp, en mængde døde rusere lå spredt over et stort område. Ved køkkenet, som lå en ½ mils vej tilbage, traf jeg P. Schmidt, og vi slog så følge tilbage til

Jens Sørensen 1914-1918

skyttegravene. Da dagen brød frem, begyndte det russiske artilleri, det skød dog langt længere tilbage og har vel nok beskudt de tyske artilleri stillinger, som lå bag os. Det russiske infanteri begyndte også at gå frem, vi så dem dog ikke, da der lå en rugmark foran vor skyttegrav. Vort artilleri beskød dem kraftig, og de trak sig så tilbage igen. Vor skyttegrav har fået forstærkning fra 1 komp., så Arnold Jakobsen og Peter Autsen er kommen ved siden af os.

Torsdag den 29/7. Vi havde det meget rolig. Vi skiftes til at holde vagt og laver piktråds forhindringer foran gravene. Om natten fra 3-5 stod jeg på lyttepost et stykke for ude for skyttegravene.

De næste dage 30. og 31. juli forløb rolig.

Søndag den 1. aug. I morgen er P. Bræsaal[??] bleven såret i foden, medens han var på patrulje.

De næste dage forløb rolig.

Den 7.8. om eftermiddagen forlod ruserne deres stilling i hele komp., og vort artilleri [begyndte] med at skyde paa dem. Noget efter brød vi op, men kom ikke ret langt, før vi fik noget infanteriild. Vi gik så ned [i] skyttegravene og fulgte så denne tilbage til vor gamle stilling og blev der natten over.

Søndag den 8.8. om morgenen brød vi op. Foran vor stilling lå et eng og sumpdrag. Vi marscherede langs vor skyttegrav og kom så videre om det sumpede tæræng, og derefter gik det mod den russiske stilling. Denne bestod af 3 rækker skyttegrave bag og over hinanden og var nu forladt af fjenden. De var vel dreven ud af vort artilleri og var bange for flankangreb, da vor linie til højre var langt længere fremme. Stillingen var meget stærk, der var svære trådforhindringer foran, og skyttegravene var overbygget med svære træstammer, og skulde vi have stormet det, var der nok vanket brådne pander. Vi fortsatte marchen og kom gennem en større landsby med en ny kirke. Byen var ubeskudt, og beboerne var forbleven i byen. Noget på den anden side byen mødte vi et langt vogntog med flygtninge fra den egn, hvor kampene nu rasede. På vognene havde de deres tarvelige bohaver, og ved siden af drev børnene af sted med kvæg, gæs, får og svin. Det er noget af det sørgeligste, man ser under krigen, at se disse skarer af flygtninge, som må bort fra deres hjem. Kom nu ind i en stor fyrreskov, vi fortsat marscherede i til aften, det gik ikke ret stærk, og vi holdt jævnlig hvil. Om aftenen kom vi ud af skoven og slog vores telte op i udkanten af en by. Mandag [9.8.] morgen trak vi os igen tilbage til skoven. Vi havde forinden modtaget kaffe og post. Jeg modtog her de 2 første pakker hjemmefra. Gik senere videre, men gjorde tidlig hold.

Tirsdag [10.8.] blev vi udtaget til regiments reserve. Vi marscherede først i ilmarsch til højre for at hjælpe et sted, som var hård truet af russerne, men de klarede det, inden vi kom der til, og vi gik så samme vej tilbage. Ved middagstid gjorde vi holdt, vort køkken blev fundet, og der blev lige begyndt med udeling af middagsmad, men så kom der nye ordre, og vi måtte videre uden at få noget at spise, først kl. 6½ aften kom vi til ro. Vi var nu omtrent på samme sted, hvor vi begyndte om morgenen. Vi marscherede igen til 9½, fik kaffe kl. 11 og sov så om natten i vore telte. Ruserne havde her afbrændt alle landsbyer og kornstakke, så vi kunde ikke få husly eller halm at ligge i. Tidlig næste morgen [11.8.] brød vi op og gjorde os ferdig. Om aftenen [kom] vi til *Bugfloden*, hvor vi gravede os ned.

Torsdag d. 12/8. Vi gjorde vor skyttegrav ferdig og lavede understand. Omkring på marken gik en mængde gæs, og vi fik fat på en, som vi kogte suppe på.

Jens Sørensen 1914-1918

Fredag morgen [13.8.][gik] det fremad igen. Ved middagstid gjorde vi hold, fik middagsmad og lønning.

Om lørdagen [14.8.] lå vi i reserve i anden linie.

Vi brød igen op midt om natten og kom kl. 5 om søndag morgen [15. 8.] over en *biflod til Bug*, som her dannede grænsen mellem Polen og Rusland. Vi gik nu med små ophold og nåede til en rusisk stilling. Vi fik nu nogen ild fra det russiske artilleri, men vi havde god dækning i en park omkring en vandmølle og kom senere i dækning i en stor sandkule. Om aftenen går det igen fremad gennem en stor skov. Da vi kom gennem den, gravede vi os ned. Vort køkken kom helt ud til os, og vi fik noget at spise, og om morgenen går det videre.

Mandag d. 16. Det går fremad igen, vi går i sluttet komp. hele tiden, og vort køkken følger med. Vi gjorde hold et par gange, men nåede ikke at få mad fra køkkenet. Kom gennem en by, formerede skyttekæde og gik fremad, kom ikke langt, før vi fik artilleriild, dog kun nogle få stykker. Kom kort tid efter til en skov, hvor vi gravede os ned og blev der til onsdag formiddag, så gik det af sted igen. Foran os havde de stormet en rusisk skyttegrav, og vi fulgte nu med i anden linie. Om middagen gjorde vi holdt og fik mad fra køkkenet, hvorefter vi rykkede frem i forreste linie. Vi blev 2 grupper sendt som patrulje for at få forbindelse med reg. 34. Efter at have fundet dem lå vi bag en vold, indtil vort komp. nåede os og fulgte så med dem frem mod fjenden, som lå foran en større by. Da vi kom, fik vi en hæftig ild fra inf. og maskingeværer og gravede huller, som vi blev liggende i en tid, fik så befaling til at udvige hullerne, så de kom til at danne en skyttegrav. Vi havde tabt nogle folk, før vi fik os gravet ned. Vi havde ikke få[et] noget at spise og kunde ikke komme tilbage for at hente noget.

Om morgen den 19/8. Vor davre bestod af lidt kød og pølse og hvad vi havde i tornyster. Vi hørte, at Boldt fra Skærbæk var bleven såret, da vi gik frem om aftenen, han havde fået et streifskud i hovedet. Eftermiddag begyndte vore kanoner at beskyde den russiske skyttegrav. Da vi kun lå 150 m fra dem, kunde vi se, hvorledes mange af granaterne fald direkte i den russiske grav, og mange sprængstykker fløj over til os. Efter at skydningen havde varet et par timer fik vi ordre til at gøre os færdig til at storme, og kort efter gik det over mod den russiske skyttegrav. Russerne skød på os med deres geværer, der faldt dog kun få af vore folk i den korte tid, det tog os at nå derover. De har vel nok været alt for fortunlet til at tage ordentlig sigte efter den omgang, de havde fået af vores kanoner. Så snart vi nåede deres skyttegrav, overgav de sig og smed geværene. De blev så dreven tilbage til vor reserve. Nu begyndte de russiske reserver, som lå inde i byen, at skyde på os. Også fra vores flanke fik vi ild, vi fik derfor ordre til at gå frem og drive dem ud af byen. Da vi var kommen et stykke, vel halvejen, og var lige i byens udkant, kom der plusselig en salve fra vort artilleri ned i vor egen skyttekæde og sårede og dræbte 16 af vore egne folk og måtte så søge tilbage i den russiske grav, indtil vort artilleri fik ilden lagt længere frem, også måtte vi fremad påny. Under vort frem og tilbage rykken var vi hele tiden bleven beskudt af inf. fra byen og maskingeværer fra venstre, så vort komp. havde mange sårede. Og før vi kom rigtig ind i byen fik jeg en kugle i venstre arm og vente nu om efter at være bleven forbunden af en kammerat og begav mig på vej til forbindingspladsen. Jeg måtte et par gange søge dækning for maskingeværild fra venstre flanke, hvor vor linie må have været noget tilbage. På forbindingspladsen fik jeg af lægen lagt en forbindelse. Vor feldvebel var der og førte os til protokols, og vi fik nu bragt en spand med middagsmad fra køkkenet og senere kaffe, og det smagte os ordentlig, efter at vi næsten ingen mad havde fået hele dagen. Kort efter blev de, som kunde gå, samlet og blev ført til nærmeste feltlasaret, det blev mørk før vi nåede derhen. Jeg fik en ny forbindelse lagt

Jens Sørensen 1914-1918

uden om den gamle, som blodet var gået igennem. Vi blev så vist over i en gammel lade, hvor vi fik brød og kaffe og sov så her i halmen til næste morgen. Armen var om natten svulmet op, og jeg melde det til lægen og [fik] så et løsere bind lagt om, hvorefter armen igen langsom svandt ind. Vi fik igen brød og kaffe. De, som kunde gå, måtte nu vandre af sted. Vi fik en underofficer, som også var såret, til fører. Vi skulde så melde os på næste lasaret, men her var overfyldt, og efter at have fået et stykke tørt brød og the gik vi videre mod næste lasaret. Efter at have marcheret en 25 km kom vi op at køre med en ammunitions kolonne. Da vi nåede et nyt lasaret, var dette ved at flytte for at drage videre. Vi gik så bagefter den kollonne, som vi var kørt med, de skulde overnatte i en by lige ved og skulde næste dag køre med sårede. Hos dem fik [vi] nogen middagsmad, og senere kogte de lidt kakao til os, og vi fik lidt brød og en lille dåse med marmolade. Vi sov om natten i en lade, og næste morgen kørte vi videre med dem. På et lasaret i nærheden skulde de vogne, som var tomme, hente sårede, og så drog vi af sted. Henimod aften kom vi til et lasaret. Her fik vi middagsmad og sov så i halmen. Det var en stor rusisk kaserne. Bygningerne var ganske nye, og der var ren og pænt. Næste morgen fik [vi] et par ordentlige stykker brød med marmolade og kom så med en ny kollonne. Det var svære vogne med 6 heste for hver vogn, og de var ikke gode at køre i. Vi kørte med dem til *Ostrow [Ostrow Polen]*. Vi kom her til et lasaret, som er indrettet i en kirke. Vi fik middagsmad, de havde ingen fade, så jeg fik kun mit drikkebæger fuld. De, som kunde gå, skulde nu machere videre til *Rosan [Rozan Polen]*, hvortil der var 33 km. Vi fik et stykke tørt brød med på vejen. Paa lasarettet var jeg truffen sammen med Iver Boldt fra Skærbæk, som var bleven et døgn over, og vi fulgtes nu ad resten af vejen. Vi gik halvvejen den eftermiddag, og næste morgen gik vi så videre og kom snart op at køre med en kolonne, som tog os med til *Rosan*. Her gik vi hen til samlingspladsen, som lå ved stationen for feldbanen, (denne var bygget i den tid vi marcherede ind i Rusland). Her fik vi lidt kaffe og et par st. brød med marmolade. I byen havde vi købt et par rundstykker, smør og marmolade for at sikre os med proviant på rejsen. Vi kunde nu med feldbanen køre lige til den tyske grænse. Da vi skulde stige på toget, traf jeg Niels Petersen fra Kærbølling, som allerede var bragt op i en vogn. Han var såret den 5. aug. i ryggen, men var i god bedring. Kl. ½12 kørte vi af sted, og ½12 om natten kom vi til *Malava??[Malawa Polen]*. Her fik vi smørrebrød og kaffe og kom så i seng. Vi stod op kl. 5, men kom ikke videre før aften. Niels Petersen kunde vi ikke blive sammen med, da vi straks, da vi kom til Malava, blev delt i 2 hold. De som kunde gå, måtte gå om til statsbanestationen, og de som måtte bæres, så vi ikke mere til, og Niels var med de sidstnævnte. Vi kom så med toget fra Malava om aftenen og var næste morgen i *Marienburg [Polen]*. Herfra kørte vi østpå til *Elbing [Elblag Polen]*. Her blev 50 indlagt på lasarettet. Resten fik smørrebrød og kaffe, hvorefter vi igen kørte sydpå over Marienburg. Om eftermiddagen kl. 3 kom vi til *Könitz [Chojnice Polen]*. Der blev spurgt, hvem der vilde ud her, resten skulde til Graudenz [Grudziadz Polen]. Jeg og Boldt med mere steg ud og kom til en katolsk pigeskole, som var indrettet til lasaret. Vi fik her på lasarettet en god behandling og forplejning, traf her Karl Truelsen fra Kærbølling. Der fortaltes, at lasarettet skulde rømmes for alle let sårede. Jeg søgte derfor om at blive overflyttet til Flensborg for at komme så nær hjem som mulig. Den 26. aug. ankom vi til Könitz og var der omtrent en måned og blev så flyttet til *Kamin [Kamiensk Polen]*. Her [var] indrettet lasaret i et opdragelsesanstalt for unge piger. Det var katolske nonner, der pleiede os, og en gammel læge fra byen kom en gang om dagen og så til os. Jeg var her en 3 uger, og nu blev mit andragende om at komme til Flensborg bevilliget, og jeg rejste så til Flensborg, hvor jeg var indlagt i Gewerkschaftshaus i Slotsgade. Her var der mange danske sønderjyder samlede. Vi kunde herfra få søndagsorlov

Jens Sørensen 1914-1918

og rejse hjem, ligesom vi kunde få besøg hjemmefra. Der lå her kun letsårede, og vi gik herfra daglig til garnisonslasarettet til behandling. I dec. havde jeg en 3 ugers orlov. Da jeg kom tilbage til lasarettet, blev [jeg erklæret] tjenstdygtig og sendt til *Graudenz*. Hertil kom jeg et par dage før jul 1915, blev undersøgt af lægen, fik 14 [dages] orlov og skulde så melde mig til komp. for sårede og gå på garnisonslasarettet til videre behandling. Blev 1. febr. erklæret for krigsduelig, fik dog 3 ugers orlov, før jeg blev flyttet.

I april kunde vi få orlov til forårsarbejde, og jeg og Peter Autsen Tyrstrup rejste 1. april hjem og havde 22 dages orlov. Det var forbudt at søge om at få den forlænget. Vi [blev] dog enige om at prøve, ellers skulde vi jo mødes i Tinglev for at følges ad på rejsen tilbage. Jeg hørte ikke noget fra min ansøgning, som var sendt den reglementære tjeneste vej gennem kommuneformanden, amtsformanden og landråd. Måtte så af sted. Da jeg kom til Tinglev, var Peter Autsen ikke der, han måtte jo så enten have fået sin orlov forlænget eller have taget fejl af vejen, så han var havnet i Danmark, det var der jo så mange, der gjorde. Jeg kom så til *Graudenz*, og da der ikke blev spurgt efter Peter, måtte jeg antage, at han havde fået sin ansøgning bevilliget. Jeg gjorde tjeneste et par dage, gik så ind på skrivestuen for at høre hvad der var bleven af mit andragende. Da det jo var bleven os forbudt at søge om efterorlov, gik jeg derind, en gang jeg vidste, at skriveren var alene, og nu viste det sig, at min ansøgning var bevilget med 11 dage, men ved en fejltagelse ikke var bleven afsendt. Skriveren sagde, at til i morgen vilde han have den i orden med frireise og det hele. Så kunde jeg rejse igen. Da jeg efter endt orlov kom tilbage, var der lige afgået en transport til vort reg., som nu lå ved Vestfronten, og her var Peter Autsen som var kommen tilbage et par dage før mig, kommen med. Nu vilde vi jo nok være sammen med så mange af vore gamle kammerater som mulig, men vilde hellere tilbage til Østfronten, hvor vi mente, det ikke gik så hedt til som i Vest.

Der var efterhånden samledes en hel del af os danske sønderjyder som var dragne ud sammen her i *Graudenz*, og nu spredtes vi herfra til forskellige afdelinger. Thorvald Petersen fra Tønder blev forflyttet til lyskasterafdeling, Iver Boldt var skreven krigsduelig og kom senere hjem til Skærbæk for at gøre vagttjeneste.

Den 26. juni 1916 blev en afdeling samlet. Her blev jeg og bager Peter Petersen sendt med, vi var de eneste af sønderjyderne fra Notorf, som kom med denne gang. Vi blev sammen med mandskab fra andre byer sendt til *Galicien* og her tildelt Reg. 21, som har hjemme i Thorn [Thorun Polen]. Jeg og Peter Petersen fik lov at blive i samme gruppe. I komp. var foruden os kun en sønderjyde, Chr. Bruhn fra haderslevvegnen.

Den 2. juli gik det for første gang igen i ilden. Vi marscherede fra kl. 3 om morgenen, og kl. 9 om formiddagen begyndte russerne at beskyde os med artilleri. Egnen var endnu ikke forladt af beboerne. Vi drev russerne ud af deres stilling og gik gennem en landsby. Der blev udsat vagtposter, vi satte geværene sammen og lagde os til hvile i en skov. Pluselig begyndte et maskingevær at skyde bag ved os, og vi så nu en panserbil køre langs vejen. Der gik et dige vinkelret på landevejen, og da bilen var lige ud for os, hoppede vi over diget for at søge dækning. Bilen kørte flere gange frem og tilbage på vejen, og vi måtte flere gange over diget, men slap alle godt fra det, men et lille barn i huset var bleven dræbt.

Den 3. forsøgte russerne et modangreb, men blev dreven tilbage af vore kanoner.

Den 4. juli blev vi trukket lidt længere til højre, hvor vi gravede os ned.

Jens Sørensen 1914-1918

Den 5. lavede ruserne et volsomt angreb på vor stilling. Det gik hårdt til både til højre og venstre for os. Til venstre var [de] nok endda brudt igennem, til højre var der stadig mangel på patroner, og vi måtte stadig give patroner igennem, da der ingen løbegrave førte tilbage.

Den 6. fik vi skyttegraven gravet færdig. Russerne forsøgte igen et stormangreb, dog ikke så heftig som dagen forud. Han har nu også gravet sig ned, dog for det meste 3-500 meter borte.

Den 9. Dagen har været rolig. Vi har sovet hele formiddagen og fået rigtig udsovet.

15.7. Vi har nu haft nogle rolige dage, hvor vi har udbygget vor stilling.

16.7. *Okniany [Okniany Ukraine]*. I går morges kom vi tilbage fra fronten og kom i kvater i en lade her i byen, holdt storvask, havde så lønningsappel og inddeling i komp. I dag søndag hele formiddagen har vi haft ro, i eftermiddag skal vi have appel og feldgudstjeneste.

17.7. I går eftermiddag gik det pluselig tilbage til fronten igen. Vi kom igen til samme by, men denne gang længere mod øst. Det regnede hele tiden, da vi gik derud og følgende dag også. Graven, som vi her kom i, var kun halv ferdig og alt vådt og pløre. Vi har nu graven ferdig. Stillingen er meget god, og vi har endnu ingen granater fået, og om natten kan vi frit færdes over graven. Fik i dag de første pakker hjemmefra.

Søndag 23.7. 1916. I aftes blev vi afløst i skyttegraven og kom i kvater i byen her bag ved.

Den 24. om aftenen afløste vi igen i skyttegraven, kom igen i et andet afsnit, hvor vi igen gik i gang med at udbedre stillingen.

Den 25. fik vi besked, at vi kunde holde op med at arbejde, da stillingen skulde opgives, og samme aften gik vi en 15-20 km og blev indkvarterede i en by *Ruschka [Hruska Ukraine??]*.

28/7 Om eftermiddagen, da vi have fået mad fra køkkenet, blev vi kommanderet ud. Kort udenfor byen formerede vi kæde og gravede os ned, gik senere frem og afløste dem i første grav. Henimod aften gik det tilbage. I nærheden af byen holdt vort køkken vi fik brød og the med rum. Vi hvilede en time og kl. 6.30 gennem *Okniany*. Vi gjorde holdt i en lille skov, hvor vi blev om natten.

Den 30. gik det igen ud i forreste stilling. Her var kun nogle huller, og vi begyndte straks og grave en skyttegrav.

3.8. Vi har i de sidste dage være i samme stilling og hørt lidt schrapnelild, måtte i aftes rykke lidt til højre. Vi havde ingen overdækket stilling, men havde nede i bunden af den ck. 2 meter dybe skyttegrav ind [i] forkanten de [saa]kaldte Fuchslöcher. Hvert hul var kun så stort, at en mand kunde krybe sammen i det. Vi blev beskudt en del med schrapnel, og en slog ned i vort afsnit og begravede en af kammeraterne. Vi fik ham hurtig gravet ud, og han fejlede ikke noget. Han havde siddet i sit fuchsloch, og granaten var slået ned i skyttegravens kant.

6.8. Søndag. I aftes blev vi afløst forude og kom i Batt. Reserve. Vi ligger her i små understænder, som er gravet ind i en bakke i kanten af en skov, og måtte straks efter hen at grave i en reserve stilling. Det blev dog ikke til meget, da det begyndte at regne. Vi gik så tilbage og sov til om morgenen og havde så ro til kl. 2. Fra 2- 4 hentede vi planker i byen til store understænder, som vi skal bygge.

7/8 Russerne skød en del med artilleri, og opad dagen fik vi ordre til at gøre os ferdig. Vi skulde som forstærkning til 7. komp. Da vi kom derhen og skulde til at løbe de sidste 100 meter, jog russerne dem ud af graven, og vi benede så af tilbage. Vi løb et stykke tilbage til en skovkant. Den var besat af jægere, som havde ligget bag ved i reserve. Vi fik af deres kaptajn ordre til at blive og hjælpe at holde stillingen her. Jægerne havde stormoppakning, det v. s. de

Jens Sørensen 1914-1918

havde ingen anden oppakning end gevær og kappen, og så snart deres fører forsvandt, gjorde vi det samme. Vi [havde] ikke lyst til at komme til at løbe om kap med jægerne, som intet havde at bære, og som var friske og udvilede, og vi vidste nok, at det kom til at gå længere tilbage. Vi løb nu tilbage hele dagen. En gang imellem fik en befalingsmand hold på nogle stykker, som så gjorde holdt og fyrede på de fremstormende russere. Så løb vi igen videre. Vi løb den dag omtrent 40 km tilbage. Kom om aftenen til en reservestilling, som vi besatte. Hen imod aften var det bleven regnvejr, og veje og skyttegrave var bleven til et pløre. Vi kunde ikke lægge os for fugtighed, men sad i hug og halvsov og frøs. Om morgenen blev der straks sendt bud tilbage efter køkkenet, men hele vejen fra stillingen til byen var fuld af train og attileri, som under flugten var kørt fuldstændig fast på vejen. De kom så med 2 madvarmere fulde af mad. Det var dog langt fra tilstrækkelig, så vi måtte selv hente mere. Senere på dage[n] begyndte vi at grave for at gøre graven bedre. Om aften forlod vi den for at gå noget længere tilbage, hvor vi blev til hen på natten, besatte senere en vej, som vi igen forlod om morgenen. Kom til en by, hvor vi kom i kvater.

Den 10/8. Vore tropper drog tilbage mod byen, hvor vi lå i kvater, og vi måtte ud uden for byen, hvor vi lå reserve ved en landevej. Vi blev liggende, medens de andre tropper trak sig tilbage til det andet *Dnejst [Dnister, Ukraine]* bred, hvortil vi også noget senere sluttede os til dem.

11/8 Er i dag kommen i kvarter [i] *Jenipol??* som ligger lige bag *Dnejst*. Vi sov til middag.

15/8 ligger nu i en stilling bag *Jenipol*, hvor vi i de sidste dage har gravet en ny skyttegrav og reserve grav. Der har hele tiden været rolig her.

Den 17. om aften blev vi afløst og gik lidt tilbage i sydøstlig retning og gjorde holdt i en skov, blev liggende her i reserve.

Den 21. om aften blev vi flyttet noget til venstre.

Den 23. Kom tilbage til en landsby bag fronten.

24. Om aften gik vi tilbage til en større by, som lå en 5-6 km nord for *Halich [Halych Ukraine]*, hvor vi lå i kvarter hos en jøde, og dagen efter flyttede vi til *Balsowa [Balsowa Ukraine]*. Fredag og lørdag lå vi i ro, vi kunde her købe forskellige ting, franskbrød og lignende, som vi ikke havde fået siden vi var kommen til fronten. Om søndagen var der først feldgudstjeneste. Om eftermiddag blev vi vaksineret mod kolera. Vi fik her hver dag udleveret en liter vin, fik vort fodtøj repareret, fik lusene slået ihjel, fik ren vask og kom igen til at ligne menesker. Vi begyndte nu hver dag at eksersere.

Den 31. om morgen, medens vi var ude at eksersere, kom der pludselig bud, at vi skulde tilbage i kvarter og holde os marchklar. Ved middagstid brød vi så op. Lige udenfor byen gjorde vi holdt og spiste middag, gik så en 10 km fremad, gjorde holdt i en landsby. Om aftenen gik vi en 6-8 km, og da det var bleven mørk, gik helt ud i foreste stilling. Vor afdeling kom tilbage i en skov som reserve. Vi blev 8 mand udtaget til sygebærere. Vi havde ikke med arbejde i stillingen at gøre, men skulde om natten bære og føre de sårede tilbage.

Om natten mellem 4. og 5. sept. var vi også tilbage med sårede, som vi afleverede ved køkkenet. Vi fik så noget at spise og begav os så igen på vej ud til komp. Da det var min fødselsdag, fik jeg flere lykønskninger hjemmefra, også en pakke fik jeg, da vi var ved køkkenet. Medens vi nu var på vej, hørte [vi] at russerne skød stærk på vor stilling forude, og da vi kom til en reservestilling midtvejs, fik vi også ild og søgte i ly i reservestillingen. Da det blev lidt rolig, fortsatte vi ud til vor egen stilling. Vi måtte kort tid efter ud i første grav, da

Jens Sørensen 1914-1918

russerne stormede. De blev dog slået tilbage, men vi kunde [se] at de til venstre brød igennem. Her lå østerrigere, som blev taget til fange, og russerne fortsatte nu fremad og kom her lang bag om vor stilling. Vi fik nu lov til og gå tilbage til vor grav i skovkanten. Vor telefonledning var bleven skudt itu. Der blev derfor sendt en patrulje til bage for at få forbindelse med lederen bagude. De kom tilbage og fortalte, at byen bag os var besat af russerne. Vi viste nu, hvad der forestod os. Jeg fik fat på mine pakker hjemmefra, og vi spiste, hvad vi havde af det vi havde i tornysterne, det var jo ikke godt at vide, når vi igen fik lejlighed til at få noget at spise. Kl. 5 kom russerne både forfra og bagfra, og efter aftale gjorde vi ingen modstand, vi havde kastet vore geværer og bajonet. Russerne bagfra kom først og tog os til fange og førte os tilbage. Da vi kom til vor egen piktrådsspærring, mødte vi de russere, som kom forfra. De havde lavet nogle veje gennem spærringen, og her skulde vi igennem. Russerne, som have ligget foran vor stilling, havde haft store tab under stormen og ikke blide stemt, de havde taget opstilling ved vejen gennem piktråden og slog med spader og geværkolbe efter os, og mange fik nogle slemme knubs. For at smutte lettere igennem smed jeg ligesom mange andre tornysteren og kom også godt igennem, men vi savne ofte kappen, som var gået sammen med tornysteren. Det eneste, som russerne ellers var ude efter, var vore lommeure, det var jo en ting som kun meget få af dem ejede. Jeg lod mit gå ned i buksebenet og støvlen og bjergede det. Ved undersøgelse senere var der også nok, som vilde købe det, men der var da ingen som tog det fra os, og nu begyndte et nyt afsnit af krigen for os.

Jens Sørensen 1914-1918

Fangenskabets begyndte 5/9 1916

Om aftenen kom 200 vi ind i en landsby, det vil sige, vi blev dreven ind på en toft, hvor vi kunde lægge os til ro for natten. Vi krøb sammen for at holde varmen. Det frøs om natten, vi var trætte og søvnige og faldt snart i søvn og vognede et par timer senere rystende af kulde. Vi måtte så op og løbe omkring for at få varme i kroppen igen og lagde os så til hvile igen. Peter Petersen fra Rabsted havde bjerget sin kappe, han lå så i midten og jeg på den ene side og Chr. Bruun fra Hejsager på den anden. Vi kunde således også få en hjørne af kappen over os. Sådan sov vi hver nat i den tid vi kamperede ude. Næste morgen gik det videre. Det var ikke nogen videre ordnet kollonne vi danne[de]. Så snart vi kom i nærheden af en by, løb en hel masse af fangerne i forvejen for at se om der [var] noget at bjerge som kunde spises, og haverne blev plyndret for frugt og lignende, det var jo knap med kosten, og [vi??] havde fået fat på en stor konservesdåse. På marchen kunde vi nok se leilighed til at få rodet nogle kartofler op. Nogle samlede nogle kviste sammen, og når vi så om aftenen gjorde hold, fik vi kartoflerne i kog. Det var således ofte en broget samling, når vi ankom til vort soveplads.

Natten mellem 8. Og 9. var vi i en lade til et stort gods.

Den 9. nåede vi *Ternopol [Ternopil Ukraine]* en østerigs garnisonsby. Befolkning var endnu til dels i byen og råbte til os fra vinduerne, og så begyndte de tyske fanger at synge de gamle kampsange: ”Heil dir im Sigerkranz”, ”di Wacht am Rhein” og lignende. Jeg gik sammen med en bonde fra Westpfalen, og han sagde:” De er jo helt tossede. Hvis dette går godt, så forstår jeg det ikke. Vi må dog huske, at vi er fanger og ikke udæske russerne.” Vi blev så ført ind i kasernegårde i den gamle østerrigske kaserne. Her var stenbro, og vi kunde ikke få fat i brende og få vore kartofler kogt. Vi blev nu jaget op ad en trappe i bygningen, men næppe var vi alle kommen derop, før vi blev vist ned igen, og nu stod der i døren en rusisk officer med en drabelig sabel og slog løs på fangerne, som kom ned ad trappen. Peter Petersen, som gik lige foran mig, smuttede forbi. Nu kom jeg, nu var han parat igen. Jeg tog den høje stentrappe fra døren ud i gården i et spring, men fik alligevel en over ryggen. Officeren blev jo snart træt af således at tærse løs og blev afløst af et par kosakker, som tog opstilling, en på hver side af døren med hver en ridepisk, og nu slog løs i hovedet på dem, der kom ud af døren. Dagen efter var der mange, som havde blå striber i hovedet eller på halsen. Det var tak for sangen. Vi måtte lægge os til at sove på stenbroen og frøs meget den nat.

10. om morgenen gik det videre.

Den 11. om aftenen nåede vi den russiske grense. Paa den østerrigske side fik vi middagsmad og brød, drog så over grensen og sov om natten i en stenbarak.

Den 12. om morgenen fik vi brød og the og senere middag. Vi fik så bad, og vore klæder kom i kedelen for at blive rensed for utøj. Vi fik i den tid udleveret russiske kapper. Om aftenen fik vi varm mad og the.

Her blev vi nu ladet i jernbanevogne og kørte til *Kiew [Kyiv Ukraine]*, som vi nåede efter 2 dages reise. Vi blev her ført til et stort badeanstalt og kom i bad. Det var dog kun nogle få stykker, der nåede så vidt, for da de fik at vide, at vi var bleven rensede på grensen, blev vi ført til en stor samlelejr uden for byen. Her blev tjekkere sorteret fra. Der var allerede mange, som havde organiseret sig [og] her blev udrustet for at kæmpe mod Østrig for Bøhmens selvstændighed. Nogle tyskere, som gjorde sig et erinde ind i en barak, som var fuld af tjekkere, kom ud med en vis færdighed, de var ikke velsete der.

Jens Sørensen 1914-1918

Den 18. om aftenen kom vi i et nyt tog. Om morgen kørte vi *mod Sibirien*. Under hele kørslen var det hele tiden knap med kosten. Vi havde i Kiew fået vore tyske penge vekslede hos jøderne og få[et] rubler og kopek i stedet. Vi var vel nok bleven snydt, men vi vidste ikke, om vi senere kunde få leilighed til at få dem byttet.

Den 19. kørte vi hele dage[n], fik ingen middag, men brød og 20 kopek hver. Vi kunde så selv købe, når vi hold på en station. Der var nok, som løb langs med vognene for at sælge brød eller andet bagværk.

Den 20. fik vi middagsmad. Det var den beste mad, vi fik under hele transporten, og der blev fortalt, at de paa forpleiningstationen mente, det var en transport egne soldater, der skulde spise. Vi [manglende ord] og brød, en til deling til hver 10 mand. Maden var også altid indelt til 10 mand. Der blev indelt i hold på 10. En mand af hvert hold fik med kridt skrevet no. på frakken, fik et stort fad udleveret, som så skulde deles mellem de 10 mand. Det kunde sommetider lade sig gøre at hente en portion mere, når der var mere i keddelen.

Den 25/9 nåede vi *Pensa [Penza Rusland]*, en større by, som ligger ved *Volga [Volga Rusland]*. Vi holdt her længere tid på et sidespor. Der kom her en tysk fange, som arbejdede på et hospital i nærheden. Han spurgte, om der var nogle, som vilde prøve at sende et kort hjem herfra. Han vilde så sette hospitalets stempel på, det vilde så måske lettere nå igennem. Han kom så lidt senere og hentede dem. Jeg havde også overgivet ham et kort. Lidt efter kom han igen og spurgte, hvem af os der var fra Reisby. Jeg melte mig så, og vi fik en længere samtale. Han var repræsentant for landbrugsmaskiner for et firma i Lybæk, have opholdt sig et par år i København. Han havde reist en del i Nord-Slesvig og havde sammen med Aabling, Skærbæk, været i Reisby, også hjemme hos os. Han talte udmærket dansk, og vi fik en længere samtale. Han havde været i Sibirien og været sammen med flere danske, der blandt andre også Ottesen Dahl fra Birkelev, som jeg også kendte godt.

På reisen her langs Wolga gav det for det meste fiskesuppe til middag. Fisken var kogt uden at være gjort ren, med skæl, indvolde og det hele og var ikke til at spise, og alle fanger, som er kommen den vej, er kendt med den. Det var alle[s] skræk, og kun, når man var meget sulten, kunde man nyde lidt deraf.

Den 27.9 kom vi gennem *Samara [Samara Rusland]*.

Nogle dage senere blev toget delt i 2 dele, og vor halvdel kørte ind på en station ved siden af en fabrik, hvor det hed sig, at vi skulde arbejde. De havde dagen i forvejen fået de fanger, som de manglede og havde nu ingen brug for os. Og nu viste vor transportfører ikke, hvad han skulde gøre med os. Befolkningen kom med rigelig mad til os, så vi led ingen nød. Næste dag lo[d] vor transportfører bekendtgøre, at der ikke måtte gives os madvarer- de skulde afleveres til en vogn og derfra fordeles ligelig til alle fanger. Det lød jo meget pænt. Der blev nu sat for vagt for at passe på, at ordren blev overholdt. Vi så dog leilighed til at få fat i et stykke brød en gang imellem. Og fødevarerne blev aldrig fordelt, men senere solgt til transportførerens egen fordel. Vi skulde under reisen have udleveret nogle kopeker, når vi ikke fik middag eller brød. Det fik vi kun den første dag. Resten er nok også gået forkert.

Efter et par dages ophold kørte vi noget tilbage og kom den 5. okt. til *Ufa [Ufa Rusland]*, hvor vi blev ført til steppelejren, som lå lidt uden for byen. Her var vi til den 14. om aftenen. Der var intet køkken her, og vi måtte gå ind til byen til kasernen til middag. Der var vel en 5 km hen til den militære kaserne, hvor vi spiste. Om aftenen kunde vi igen få mad der. Vi fik ligesom på reisen et fad til 10 mand og spiste ude bag kasernen, hvor der stod bordplader som

Jens Sørensen 1914-1918

[var] fastgjort til pæle, som var gravet ned i jorden. Maden, vi fik, var fordæmet med de fleste kascha, en slags grød, som er dampkogt næsten uden vand, så grydene ikke holder sammen. Når fadet var fyldt i køkkenet, fik man, idet man gik ud af døren, en skefuld fedt eller olie heldt over grøden, og når man først var vænnet til den, var den slet ikke så tosset enda. Vejen, som førte fra lejren til kasernen, gik i udkanten af byen, og der var et forfærdeligt pløre. Der var ingen brolægning, og pløret stod somme steder så højt, at vore støvler næsten blev hængende deri.

14.10 blev vi igen før[t] til jernbanestationen, kom med toget og kørte til næste dags middag. Vi kørte det meste af vejen i et klippelandskab. Det var *Uralbjergene*. Der var nu ikke ret langt til den sibiriske grænse. Vi nåede dog ikke denne. Vi gjorde hold ved stationen før grænsen, Her blev vi ført til en stor barak, som hørte til et jernværk. Vi fik her mad og sov der om natten. Næste morgen blev vi indelt i forskellige hold. En hel del håndværkere skulde blive på værket foruden en del arbejdere. Peter Petersen Rabsted blev indelt til at blive der. Kristian Bruhn blev indelt i et hold som skulde i skoven. Jeg meldte mig så til samme hold for at jeg ikke skulde komme i et tredje hold.

Vi var et hold på omkring 40 mand, som marcherede ud i skoven den 17.10. 1916. Den vej vi fulgte, gik i nordlig retning og fulde en flod som snoede sig gennem skoven, og vi kom ud til den yderste grænse 41 verst, rigelig 41 km, fra fabriken og jernbanen. 15 mand blev efterladt omtrent 4 km før vort mål og kom til at arbejde der. Her, hvor vi kom til at arbejde, lå der 2 blokhuse. I den ene ende af det ene boede en rusisk opsynsmand med familie. Vi var 10 mand, som kom til at bo i den anden halvdel, og 15 mand blev indlogeret i det andet blokhus. Bebyggelsen hed *Verkaschinski??*. 2 km indimod fabriken lå *Trojsjatka??*. Her boede regnskabsføreren, og et hold østerrigske fanger arbejdede her. 2 kl længere tilbage lå *Sorinsk??*. Her var de 15 mand bleven tilbage, og her var desuden et hold jøder. Ellers var der ikke mange fanger på den lange vej fra fabriken herud, men flere bebyggelser. Inde ved fabriken lå en by med et par tusind indbyggere. Hele byen, skoven, alle blokhuse og varemagasinet, tilhørte jernværket, et aktieselskab. Her skulde vi nu arbejde. Næste morgen kom regnskabsføreren, og vi fik udleveret udstyr. Hver mand fik en vatfodret jakke, filtstøvler, pelshue og vanter. Vi måtte så dele os i arbejds hold på 3 til 4 mand. Hvert hold fik udleveret køkkentøj, en blik gryde med låg og hver en træske. Dette udstyr blev ført til regning og skulde afdrages vinteren igennem ved arbejde. Så fik vi udleveret fødevarer, mel, kød, sukker, the, kartofler, salt m.m. og tobak og cigaretpapir. Melet kunne vi få bagt til brød hos ruserens kone.

Næste morgen skulde vi så begynde at arbejde i skoven. Vi fik udleveret sav og økse, og en gammel russer gik med os for at vise os lidt tilrette med arbejdet. Vi skulde fælde træer, save det i favnestykker, kløve det og sætte det op efter mål. Målet kaldes en aischin [arsjin] og var omkring en favn [ca. 1,8 m] bred og lige så høj og en 8 meter lang. Dette var igen indelt i 18 dele, en smuska??, og en sådan skulde en mand sætte op om dagen. Og for dette arbejde betales en rubel. Jeg og Chr. Bruhn, Karl Goldmann, en kularbejder fra Rhinegnen og Heinrich Krull, en bonde fra Westphalen, havde slået os sammen til et hold. Og vi var det eneste hold, der den første måned havde et lille overskud, efter at vore fødevarer var betalt. Halvdelen af dette fik kontoret udbetalt, resten blev afdraget i vort udstyr. Vagtmandskab til at passe på os var der ikke. En gang om ugen kom en politibetjent for at se, om vi alle var i arbejde.

Hvor vi arbejdede, fældede vi alle træer, og skoven fik så lov at gro op af sig selv igen. Der blev ikke plantet. Et par dage efter vor ankomst begyndte det at sne, den svandt dog bort igen.

Jens Sørensen 1914-1918

Men først i novbr. fik vi sne og frost, og nu frøs det hele vinteren, og sneen blev liggende, og der kom jævnlig mere, så der henad foråret lå hen ved 2 meter sne. Dette gjorde os arbeidet mere vanskelig, og vi nåede hele vinteren ikke at tjene mere end føden. Og en del gjorde endog mere gæld. Dette var russerne ikke glade for, de var bange for at krigen skulde få ende, og vi skulde drage bort uden at få vor gæld betalt, hvorfor de drev på os med arbeidet og truede med at knibe på tobak og kød. Det blev dog ikke håndhævet så skarp.

I hver barak var der et stort komfur omtrent 1 meter bred og høj og 1½ meter lang med en del kogehuller, hvorpå vi kogte vor mad, og som gav varme i rummet. Og om aftenen tog hver mand et stykke træ med hjem. Middagen lavede vi tilrette om aftenen, og en mand gik så en times tid før hjem og satte fyr på.

Så snart sneen rigtig falder, vogner russerne først rigtig til då[d], slæderne kommer i gang, og under råb og fløjten går det løs. Vejene er i en meget dårlig forfatning, og vognene er primitive. Akslen er af træ, og fadingen er af bark. Knækker en aksel undervejs, ligger øksen bag i vognen, og det tager ikke ret lang tid for den russiske bonde at lave en ny. Men når sneen kommer, er der et dejligt føre, som varer hele vinteren, og da foregår næsten al transport for hele året. Træet, som er fældet året forud, køres ned til floden for til foråret at blive flødet ind til fabrikken. Bønderne fra omegnen kommer med mel, som opbevares i rum i magasinet og ligger i malet tilstand til næste høst.

I decbr. kommer en kommission af dansk Røde Kors og får en fortegnelse over fangernes antal, og nytårstid får vi tilsendt et sæt undertøj og en østerrigs uniform og kappe. Det var ved en fejltagelse bleven meddelt, at vi var østerigere, og klæderne kom os godt tilpas, da det begyndte at slide på vore uniformer.

Efter vor ankomst til Rusland fik vi næsten alle følgerne af vort ophold om natten ude i det fri at føle, i det gigten var begyndt at plage os. Ruserne her i Verkaschinski gav os så det råd at tage dygtig dampbad. Ved hver hus i Rusland findes et dampbad, og vi fik nu hver uge vort bad, og det hjalp os også alle sammen, og hen på vinteren var vi alle fri for gigten.

Om søndagen besøgte vi somme tider østerrigerne i Trojschatka, eller nogle af dem kom og besøgte os. De havde været i lejr i Sibirien, og det var gyselige ting, som de havde oplevet. Der havde [været] tyfus i lejren, og langt over halvdelen af dem var bugget under for sygdom og anden elendighed. Og vi var nu inderlig glade for at vi var slupne for et længere ophold i lejren. Her i skoven, hvor vi kun var nogle få sammen, var der ikke stor fare for smitte, og vi havde det så tåleligt, og arbeidet var jo kun til gavn for os. Og tiden går jo også langt bedre end under lediggang.

Søndagen før jul var vi nogle stykker i Trojschatka, og der mødte os et mærkelig syn, da vi kom ind til østerrigerne. De sad alle og gumlede, så kæberne næsten var ved at gå af led. De var ved at lave juletræs pynt. Der var en postassistent imellem dem, som i lejren i Sibirien havde lavet kunstgenstand af tygget brød, og nu tyggede de alle brød, som så blev farvet og blev af kunstneren dannet til figurer til pynt til træet til juleaften. Han havde allere[de] julestjernen færdig, og [vi] så til med beundring og misundelse, vi kunde jo ikke selv stille et juletræ på benene. Østerrigerne havde alt været i fangenskab fra krigens begyndelse, havde fået pakker og penge hjemme fra og var nogle rene Krøsuser i sammenligning med os.

Da vi efter sammenkomsten gik hjem, fik vi en indbydelse til at tilbringe juleaften hos dem. Der var dog kun os 10 fra den ene barak, de kunde ikke huse mere. Juleaften mødte vi så og hold en rigtig dejlig fest sammen med dem. Vi spiste fint, og så blev træet tændt, og vi sang

Jens Sørensen 1914-1918

en del julesalmer. Ellers gik aftenen med sang og fortællen. De havde mange smukke ting, som var lavet i lejren. De havde blandt andet 2 skakspil, som var lavet der, og som var rene kunstværker. En violin havde de også, men der var desværre ingen, som kunde spille på den. Russernes kalender var 13 dage efter vor tid, og inde på fabriken måtte de rette sig efter den. Men vi her i skoven måtte holde jul efter vor egen tidsregning.

Efter som vinteren gik, begyndte det at svinde ind i vore hold derude. En jæger og en berliner i den anden barak arbeide alt for dårlig og blev flyttet længere ind mod fabriken og ansat som vejmand. Her var der en livlig trafik som gjorde, at der blev huller i vejen. Disse måtte de fylde med grangrene og skovle sne ovenpå. Sneen, som falder her, [er] altid frossen og ligger ganske løs. Og kun på de befærdede veje og stier, hvor sneen bliver og trædes sammen, er der til at færdes. Kommer man uden for disse, står man i sne til midt på livet og kan næsten ikke arbeide sig fremad. Senere på vinteren blev der også en del syge, vistnok et lettere anfald af skørbug. Nogle kom på hospitalet inde ved fabriken, nogle af disse kom senere igen, andre fik andet arbeide.

Den 14. marts 1917 om morgenen kl. 3 blev der kaldt på os. Nu var det ikke usædvanlig, at der blev kaldt tidlig på os, da russerne ingen ure havde. Vi så på vore ure, og da det var så tidlig, blev vi ligende. Lidt senere blev der kaldt igen, men vi lo kun deraf. Men så blev der uro i lejren. Det viste sig, at der var kommen overførster, og han tog det fortrydelig op, at vi havde lidt af ham. Vi skulde den dag til Sorinsk og hjælpe en dampkedel igennem sneen. Opad dagen ankom lokomobilet, som var læsset på en stærk slæde med 10 heste spændt for. I disse skovegne kører russerne altid kun enspænder, og sker det, at der må flere til, spændes den ene foran den anden, og når de 10 heste i en lang række skulde pasere de mange kurver, måtte vi hjælp at trække. De foreste heste væltete ellers de bageste i sneen. Da vi var ferdig dermed, fik vi besked, at vi skulde blive i Sorinsk og slæbe træ ned af et bjerg der. Det var en straffeekspedition, fordi vi havde grinet af skovfogden. Bjerget var for stejlt til at der kunde køres med hest og slæde. Vi fik til vort arbeide udleveret hvert parti 2 lange bark strimler af lindebark, vel en 10 alen lang, og træspader. Kladrede så op ad bjerget, band nogle stykker træ sammen og trak dem ned af bjerget til floden neden for. Efter at vi havde gjort dette et par gange, begyndte banen at blive fast, og vi kunde snar lægge et helt læs i de 2 bark strimler, som nu selv kunde rutsche ned af bjergsiden. Og da banen først blev rigtig fast og glat, kunde vi læsse en vældig ladning på, og når vi med løftestænger først havde fået den i gang, gik den som en væddeløbshest ned i dalen. Vi satte så spaderne mellem benene og kælkede på dem bagefter, dog med nogen mindre fart. Vi skildte os ganske godt fra dette arbeide med vore kupskis som russerne kaldte dem. Sidst i måneden gav det tøvejr, og så var det forbi med dette arbeide. Og da en gammel russer skulde med os op på bjerget for at måle de sidste stakke, vi havde kørt ned, forklarede vi, at han var en gammel mand, og det var besværlig for ham at bestige bjerget. Vi skulde så kun opgive, hvor meget vi havde kørt. Det gjorde vi så med et passende tillæg. Det andet hold havde dog lang overgået os med det ekstra tillæg, og det ærgrede os jo siden, at vi ikke havde været lige så durkdrevne.

Polakkerne, som var mellem os, agerede tolk. De kunde allerede undervejs derud gøre sig forståelig med russerne, og efter kort tids ophold der inde kunde de alle tale med russerne.

Først i april fik jeg den første post fra hjemmet, der var både brev og en pakke og penge. Pakker og penge måtte vi hente inde på posthuset. Vi fik kort og breve samt anvisninger på penge og pakker bragt ud i skoven og måtte så ind og hente penge og pakker. Pengene blev sendt gennem sibirisk bank og kom altid godt igennem, derimod kunde der nok forsvinde

Jens Sørensen 1914-1918

forskellige ting af pakkerne. Vi havde jo straks ved vor ankomst til fabrikken sendt vor adr. hjem, det varede således omtrent 3½ måned, før der kom svar på skrivelser til hjemmet, men da vi nu først havde fået forbindelse med hjemmet, kom der jo jævnlig mere. De var jo lige kærkomne, om de også var lidt gamle, og næsten alle breve og kort vi fik, blev læst eller fortalt til os alle sammen. Jeg måtte jo nu ind til byen og hente pakke og pengene, og første søndag i april kørte jeg med en slæde og kom om eftermiddagen kl. 3 til fabrikken, og var det jo en glæde at være sammen med Peter Petersen og de andre kammerater. Peter arbejdede i et teglværk, hvor de fremstillede ildfaste sten til smelteovnene. Jeg sov hos dem om natten, og næste morgen var jeg på posthuset og hentede pengene, 27,59 rubel, og pakken, og så gik det til basaren, hvor der blev gjort indkøb. Svinekød kostede 60-70-100 kopek pundet, ren sideflæsk 1,30 r, løg 10 kopek pundet. Efter at have gjort vore indkøb gik vi igen om til fabriksbarakken, var der indtil de om eftermiddagen igen gik på arbejde, hvorefter vi begav os på hjemrejsen til skoven og kom om aftenen, efter at vi tildels havde kørt med slæde, tilbage til Sorinsk.

Påskemorgen d. ¾ 1917. Har igen skreven i dagbogen. Langfredag var vi flyttet tilbage *fra Sorinsk til Verkachinski*, og om lørdagen begyndte vi igen på træfældningen. Jeg og Chr. Bruhn og Anton Damischowski blev tilbage i baraken for at gøre ovnen i stand. Det var gået dårligere efterhånden med det brød, vi fik bagt hos russerfamilien. Vi fik mindre og mindre brød af det kvantum rug, som vi leverede dem til bagning, og nu besluttede vi selv at bage vort brød. Anton var bagersvend, han var polak og vor tolk. Han skulde nu være vor kok og bager. Vi havde nu en uge, hvor arbeidet i skoven gik meget godt. Det var nu bleven tøvejr, træet blev nu lettere at kløve, og vejret var mere behagelig at arbejde i. Vinteren igennem havde den løse sne generet os en del, vi måtte så fælde nogle store grantræer og kunde så løbe oven på grenene. Skoven bestod næsten udelukkende af hvidgran og birk. Birk have været svært at kløve i den stærke frost, det gik meget lettere nu ved tøbrudet.

Jens Sørensen 1914-1918

Jens Sørensen 2. Bog

Søndag den 22/4 1917. Sidste tirsdag begyndte vi med træflødning. Det havde regnet i et par dage, og floderne begyndte at svulme op. Sneen på bjergene smeltede og kom med rivende fart ned i dalene, og nu gjaldt det om at udnytte højvandet til at få det træ, som om vinteren og sommeren forud var kørt ned til floden, flødet indtil fabriken. Dette var bleven besørget dels af russere, som boede i skoven, de jødiske fanger i Sorinsk samt af bønder længere borte fra, som kom hertil om vinteren for at tjene sig nogle penge. Der havde lige efter nytår været en 10 mand, som sov sammen med os i Verkaschinski. De kørte stammer ud af skoven. Sneen lå den gang ve1 1½ meter høj, og de måtte saa først bane vej gennem den løse sne en 2 km ind til skoven, og det gik for sig på følgende måde: Selen blev taget af de 9 heste, og kun den ene blev foran slæden. Den foreste hest blev ført ved grimen trukket af en mand på ski, en anden gik bagefter med pishen. Hesten gjorde nu nogle hop fremad og kom ikke mere end 10 meter, før den var ganske udaset. Den blev så væltet til side, og no. 2 gik nu foran- og på samme [måde] fortsattes nu med hele rækken. Så den første igen forrest. Hen imod middag nåede de skoven. En stamme blev med den ene ende ladet på slæden. Af den anden ende blev barken skrælet af undersiden, 2 heste, den ene foran den anden, blev spændt for. De 8 løse heste blev ført foran i det træte spor, og da de havde gjort denne tur, var vejen brugbar. Vi begyndte så den 22/4 med træflødningen, som gik for sig på følgende måde: Til favnetræ blev alle små bække benyttet, medens stammerne kun kunde komme med hovedfloden. Træet blev kastet i bækken. Ved hver krumning af bækken blev der opstillet 1 mand med en bådshage, som skulde passe på, at træet ikke satte sig fast i kurven. Der kom en hel del arbejdere fra fabrikken til hjælp, så vi var omtrent 100 mand. Halvdelen smed træ i vandet, de andre måtte så passe på, at træet ikke satte sig fast i kurverne. Skete det, at der blev et stop, var det kun et øjeblik, så var bækken fyldt med træ 100 af meter tilbage. Vandet steg, og træet håbede sig op, og det kunde tage lang tid at få det i drift igen. Det var dog ikke så farlig med favnetræ i de små bække. Den første dag kom jeg til at smide træ i vandet, det var ret svært arbejde, og dagen lang, da det gjaldt om at nytte tiden, før vandet sank. Næste dag fik jeg fat i en bådshage og stillede mig op på et hjørne og holdt ved med den bestilling under resten af flødningen. Dette var et meget let arbejde, og jeg har i de dage jeg stod vagt her, snittet mig figurerne til et skakspil, som vi siden brugte meget, og som jeg tog med hjem som en erindring. Vi arbejdede nu hver dag med træflødning, kom også til den store flod og til stammerne. Vi havde et par stop, og her kunde det være livsfarlig at få det løs. Når stammerne kørte fast og skruede op, måtte vi nogle mand derud og med økser forsøge at hugge den stamme over, som holdt det hele. Når den så var halv gennemhugget, sprang resten med et vældig brag, og så gjaldt det om at komme i land i en fart. Det tog os 10 dage at blive færdig med flødningen, og vi måtte arbejde søndagen med. Ved Trojschatka havde der været et særlig slem stop, vandet var stegen så stærk, at det havde sat 36 stammer ind på en eng, og dem måtte vi så slæbe tilbage til floden. Lønningen havde stået i forhold til arbejdet, så vi nu fik det meste af vor gamle gæld betalt.

Vi begyndte så i skoven igen, og nu gik arbejdet bedre i det smukke vejr, og dagene blev længere. Søndag den 13. maj fik jeg 3 anvisninger, 2 kort. På Christi Himmelfart var vi alle på besøg i Sorinsk. Her fik vi meddelt, at prisen for vort arbejde var bleven sat op fra 11,5 til 16 rubel pr. sjarring??, og vi skulde have 5 rubel efterbetalt for marts og april. Så nu fik vi resten af gælden betalt og et pænt overskud.

Jens Sørensen 1914-1918

H. Knibl, vor portner, blev syg, var inde på hospitalet nogle dage og blev senere inde i nærheden af fabrikken. Vi havde det meste af vinteren ingen kartofler kundet få, og dem havde vi savnet meget. Vinteren igennem havde vi fået frossent kød, som havde været udmærket. Da det blev tørt, fik vi saltet kød, som havde ligget i luge hele vinteren, og det var lidt stramt at gå i lag med, og vi fik først fersk kød igen langt hen på sommeren. Kvæget skulde jo først æde sig fed på græsgangene i skoven. Med foråret begyndte udtøjet, små fluer og myg, at plage os slemt ved arbeidet. Vi tændte så bål, så røgen kunde drive hen over arbejdspladsen.

Den 22.5. gik det galt med vort bål, som vi havde lavet ved roden af en stor gran, som vi havde fældet. På en gang fik ilden fat i noget harpiks, og i løbet af nogle sekunder stod hele granen i flammer, og nogle sekunder senere stod skoven i flammer, og nu fik vi en rigtig skovbrand at se. Men det var jo en blandet glæde, da vi jo selv var skyld i den. Der kom jo snart en masse folk til, og mod aften blev den stanset ved en vej, hvor der var hugget en større lysning. Vi kom nu i forhør og fortalte, hvorledes branden var opstået. Revisoren, som havde forhørt os, sagde, at det duede ikke. Når vi nu, når den øverste skovfoged kom og spurgte os, skulde vi sige, at vi viste ikke, hvorledes det var kommet; han vilde så nok spørge, om vi havde røget, så kunde vi svare ja. Jeg og Chr. Bruhn måtte så til Trojschatka og kom så i forhør og gav så besked som revisoren havde sagt. Dette blev ført til protokols, og vi satte vore navne under. De russere, som først var kommen tilstede, skrev under som vidner. De kunde ikke skrive deres navne, men satte 3 x, og skriveren skrev så deres navne derunder.

Om foråret kom den russiske revolution, og politibetjenten, som havde opsynet i skoven, blev indkaldt, og vi havde efter den tid ingen opsyn mere.

Den 26. maj fik vi lov til at gå til fabrikken og hente vor post. Jeg havde 2 pengeanvisninger og en pakke og fik endnu en anvisning undervejs, i alt 48 rubel. Vi var så begge pinsedage i Ascha [Asja], hvor vi havde leilighed til at blive fotograferede. Tirsdag morgen begav vi os på hjemrejsen og var om aftenen tilbage til Trojschatka og gik så hjem onsdag morgen. Vi var nu alle kommen til penge, og når der var nogen i byen, måtte de jo ordentlig slæbe på hjemvejen. Vi skulde jo alle have smør og pølse eller flæsk, og de, som var i byen, måtte så tage med hvad de kunde bære. Om sommeren kørte der jo ingen slæder. Vi arbejdede videre i skoven. Først i juni fik jeg igen en anvisning paa 22,20 rubel. Der var i den sidste tid ingen kort eller breve kommen, så der synes at have været postspærre. Den 14.6. havde vi afregning, vor kok hentede vort overskud, jeg fik 9 rubler, og vi måtte så hver give 1 rubel til kokken. Vi fik nu at mærke, at der var brændt noget af det træ, som vi skulde have betalt denne gang. Den 23., en lørdag, var vi igen et hold inde efter post. Indtil nu havde vi skuldet forevise vore anvisninger hos forvalteren for at få lov til at gå ind til byen. Herefter var det ikke nødvendig. Vi havde jo nu ingen gæld, og russerne vidste, at vi passede vort arbejde, og når der nu var en, som skulde ind efter penge eller pakker, var der altid nogle stykker, som vilde med for at gøre indkøb og ind at tale med kammeraterne. Inde ved fabrikken vidste de jo mere nyt, der var jo nogle der, som kunde læse de russiske aviser. Vi blev dog for det medste skuffet, da det medste af de russiske nyheder ikke svarede til de virkelige forhold. Jeg besøgte denne gang nogle af kammeraterne, som lå på hospitalet. Om eftermiddagen var der en fodboldkamp mellem russiske arbejdere og fangerne. Den var vi henne at se på. Næste dag gik det til skoven igen. Sidst i juni fik jeg igen kort hjemmefra. Det var skrevet 4. maj og var således gået hurtigt igennem.

Jens Sørensen 1914-1918

10.7. Jeg og Chr. Bruhn har fået meddelt, at vi den 14. skal møde på fabrikkens kontor for at komme for retten i anledning af skovbranden. Vi gav os på vandring den 12. Ankomsten til byen besøgte vi først vore kammerater, besørgede posten, og kl. 11 mødte vi så på kontoret. Derfra blev vi ført til skolen, hvor retten var sat. Dommeren sad ved kateret, og omkring ham nogle arbejdere. Protokollen fra Trojschatka blev os forelæst og oversat med tolk, og vi blev spurg, om vi vilde vedgå hvad vi havde underskrevet, og vi indrømmede jo så, at det havde sin rigtighed. Dommeren bladede nu i en stor bog og forhandlede med bisidderne, og vi [blev] så meddelt, at vi var bleven idømt hver 5 rubel i straf. Vi blev så spurgt, om vi var indforstået. Vi svarede ja og spurgte, om de skulle erlægges kontant. Der blev så svaret, at de vilde blive os afdraget i vor løn. Men vi skulde udvise forsigtig[hed] og trampe god på tændstikker og cigaretstumper, som vi smed fra os. Og så var vi færdig og kunde drage bort igen. Det var jo en meget pæn behandling, vi havde fået, og de 5 rubel blev os aldrig afdraget.

Inde i fabriksbaraken var der sket en temmelig forandring i den senere tid. Der var mellem de tyske fanger mange dygtige håndværkere og fagfolk, som var russerne lang overlegen ved mange slags arbeide, og de tjente derfor forholdsvis mange penge. Der var således både i fabriken som i skoven, at fangerne fik samme betaling for arbeidet som russerne. Nu kunde fangerne, som kun havde sig selv at sørge for, tillade sig at købe mange ting på basaren, som en russer, som havde familie at ernære, ikke kunde tillade sig. Følgen deraf blev, at varerne blev knap og steg i pris, og det blev så forbudt fangerne at handle på bazaren. Ved bazaren lå et thehus, her pleiede vi at købe vort smør. Vi gjorde også nu her vor bestilling og gik så ud for at købe flæsk på bazaren. De vilde nu ikke eller turde vel ikke sælge os noget. En ung russer hjalp os nu og købte det for os, men lige som vi skulde liste derfra, kom en betjent og nappede os. Vi måtte så aflevere flæsket igen, men fik vore penge tilbage igen, så det gik jo ikke så galt enda. Vi ventede så til om aftenen og fik så vort smør bjerget ud af byen. Chr. Bruhn, som var med, blev tilbage for at melde sig syg. Vi gik så denne aften kun til H. Krull, hvor vi sov om natten. Næste morgen købte vi 35 æg for 8-9 kopek st. Vi fik nu vor bagage og den ene mand op at køre til Ivanofka [Ivanovka], naaede om aftenen Sorinsk, hvor vi sov om natten. Næste dags middag hjemme igen.

Da Chr. Bruhn var bleven på hospitalet, blev jeg ene i mit hold til bage og slog mig nu sammen med Richard Wegner, en sømand fra Hamborg. Først i aug. skulde vi bjerge hø for fabriken. Vi skulde slå, rive det og køre det sammen og sætte det i stak. Vi var nu 14 mand tilbage i alt. Chr. Bruhn var også kommen ud til os. Arbeidet med høet var ret godt betalt, men vi tjente ikke ret meget, da det blev dårligt vejr, så vi ikke kunde få det sat i stak, og når vi en eftermiddag havde begyndt at rive og der kom regn, gad vi ikke gå i skoven. Regnskabsføreren havde sin eng liggende ved siden af fabrikkens og sagde så, nu målte vi det hele op under ét. Fabriken betalte således også for bjerningen af hans hø, og han gav os så noget tobak som tak, det tog han sikkert også af fabrikkens lager.

Søndag den 5/8 er vi bleven ferdig med høet.

12/8 Sidste uge var vi et par mand i en landsby som ligger en mils vej herfra modsat fabriken. Den hedder Miauska??. Vi købte her honning hos en bimand og 2 lam hos en bonde. Lammene fik vi for 30 rubel og 2 pund the og skulde levere skindene efter slagtingen. Vi slagtede det ene dagen efter og lod det andet gå en tur sammen med russernes får og blev slagtet senere. Fik i går lørdag en anvisning på 10 rubler og en på 11.

Søndag den 20/8. Sidste søndag var jeg i Ascha efter pengene, og der var samtidig en pakke med undertøj. Sov om natten hos Peter Petersen, som hele sommeren havde arbeidet på et

Jens Sørensen 1914-1918

sommerteglværk, som lå lige uden for byen, og hvor de lavede almindelige mursten. Mandag morgen gjorde vi vore indkøb af smør og pølse. Vi kunde nu igen handle paa bazaren. Om aften begyndte vi hjemreisen, sov undervejs hos nogle fanger, som var anbragt en 10 km fra byen, hvor de flettede kurve. Der var her en større skovstrækning hvor der groede pil, hvoraf der blev lavet slæde kurve. Disse kurve var næsten lige så store som kassen på vore vogne og blev brugt til at køre trækul i. På de skovegne, som lå langt fra vandvejene, blev træet brændt til kul på stedet og kullene kørt ind til fabrikken i disse kurve. En mand havde gerne en 3-4 heste med hver en slæde, den ene blev bunden til bagenden af den forankørende slæde. Her hos disse kurvemager sov vi om natten, og tirsdag aften var vi hjemme i Werkaschinski.

Søndag den 9 sept. Chr. Bruhn var i sidste uge i Ascha for at se efter post. Onsdag morgen kom han tilbage, der var ingen post til os. Mandag havde fabrikken stået stille, det hed sig, at det var en prøve på generalstreike, som skulde træde i kraft for at gennemtvinge freden. Udadtil havde Rusland jo ikke mere krig, men der var jo nu borgerkrig, de hvide og de røde sloges om magten.

Vi havde først på sommeren fået brev fra den danske fangelejr [i Jurjef Polski nordøst for Moskva] med oplysning om lejrens virksomhed. Fangerne her måtte [her] arbejde i byen og omegnen, men kunde om aftenen og søndagen samles i lejren, hvor der fandtes en bogsamling, og hvor pastor Jensen [1869-1954], tidlige Jernved, holdt gudstjeneste og foredrag. Der var et skema med, som vi udfyldte og sendte af sted. Vi hørte ikke senere derfra, og da vi jo nu levede under ganske gode forhold, gjorde vi ikke mere ved sagen.

Al post, som vi modtog, gik over København gennem danske Røde Kors, og de kort og breve var der ofte i randen skreven en hilsen og et par opmuntrende ord underskrevet J. Wolff. Jeg skrev så tilbage og takkede hr. Wolf. Herefter var der altid en hilsen fra danske Røde Kors på min post, men der stod næste gang Jeane Wolf. Så herefter skrev jeg jo hilsen til frøken J. Wolf.

Søndag den 16. sept. var jeg og Anton i Ivanofka [Ivanovka] for at hente pengene for vort sidste måneds arbejde i skoven. Vi var først inde hos regnskabsføreren i Trojschatka efter afregningen. Han viste os vor kontra bog, som viste, at vi havde modtaget varer for 800 rubel fra magasinet. Han viste os så sammenstillingen et par sider længere foran i bogen og sagde: ”I har fået varer for 800 rubel, og på denne side her bliver det kun 600 rubler. Nu river jeg disse sider af, så faar I 200 rubel formange udbetalt hos forvalteren i Ivanofka, dem skal jeg så have, når I kommer tilbage”. Det gik vi ind på.

Vi havde sommeren igennem også prøvet lidt bedrageri. Når træet ved afregningen blev aftaget, slog regnskabsføreren eller hans hjælpere nogle kors med trækul på de stabler, som var ferdig og blev afregnet. Dagen efter fik vi fat på et passende stykke træ, som vi brugte som rambuk og skubede de mærkede kævler et stykke ud og savede en tynd skive med korset på af og drev dem tilbage igen og havde så straks en stak ferdig til næste måned. Og efter den lille forfalskning regnskabsføreren lavede, brugte vi nu denne fremgangsmåde efter en større målestok og tjente godt derpå. Vi viste jo nu, at selv om regnskabsføreren skulde merke noget, skulde han nok holde mund. Jeg havde ved afregningen faaet 6 rubel udbetalt efter at alt var betalt.

Søndag den 23. sept. var Chr. og Maks i Ascha efter pakke. De bragte en dobbelt anvisning med til mig, 38,64 og 19,36 rubel. De havde jo også smør og pølse med. Vi var jo nu ret velhavende og købte varer, som vi ikke kunde få fra fabriksmagasinet. Her kunde vi få mel, for det medste både rug og hvedemel, kød, the, salt, tændstikker, tobak og cigaretpapier og

Jens Sørensen 1914-1918

om sommeren kartofler. Al mel blev sigtet med et groft sigte, og kliden havde vi givet ruseren, som var skovløber eller opsynsmand hos os. Vi fik så den mælk, som de havde tilovers, derfor. Vi havde om foråret fået en ny opsynsmand i Werkaschinski. Han var krigsinvalid og kunde ikke bruge venstre arm noget videre. Han var en rar, gemytlig mand og kom gerne over til os for at spille kort eller sludre lidt. Om foråret havde vi købt os en gris for 5 rubel og havde om sommeren [fodret den] med vore klid, græs og køkkenaffald, og den var vokset ganske pænt til og skulde jo nu slagtes til vinteren. Vi købte os også nogle tønder kartofler, som vi opbevarede under gulvet i vort hus, for ikke at måtte savne dem så længe som sidste vinter.

Onsdag den 17.10. Sidste søndag drog jeg til Ascha for at hente pengene på de 2 anvisninger. Smør kostede nu 3,10 pundet og pølser 1,50 rubler pundet. Tirsdag aften var vi tilbage igen. På vejen til Ascha fik jeg 2 kort hjemmefra, et fra 28. juli og 1 fra 6. mai.

Søndag den 20/10 var vor kok i Ivanofka efter vort overskud for sidste måned. Han havde nu besluttet at rejse til Ufa [Ufa]. Jeg fik så lidt undervisning af ham og overtog så bestillingen som kok og bager i Werkaschinski. Vi var nu 14 mand tilbage. Jeg var nu ikke mere med i skoven. Torsdag den 22.11. Fik 2 kort og en anvisning på 55 rubler og fik ved [med] kammeraterne en rubel af hver for mit arbejde sidste måned.

I Trojschatka har de haft travlt først i denne måned. Alt det kvæg, som i sommer gik i skoven, er bleven slagtet, og når det er passen stift, bliver det bare lagt op på loftet over magasinet og stablet op. Det fryser jo nu uafbrudt hele vinteren, så kødet er lige så frisk til hen mod foråret.

Torsdag 3.1. 1918

Søndag før jul var jeg og Richard i Ascha efter post og gøre indkøb. Vore sager fik vi op at køre med Brynning?? fra Sorinsk og havde således en let tur, da føret var godt. Jeg fik nu travlt med bagning til jul. I år skulde vi også have juletræ. Juleaften havde vi besøg af 6 mand fra Sorinsk og juledag alle fra Trojschatka. Anden juledag var vi i Trojschatka, og nytårsaften var vi i Sorinsk, og her var næsten alle fanger fra Werkaschinsk til Ivanofka, godt 40 mand. Disse aftener tilbragte vi med sang, fortælling, skakspil m.m. Juleaften hos os var vor russer og kone også med. De havde jo aldrig set et juletræ før og jo meget optaget deraf. Det var jo nogle travle dage for mig, som skulde stå for anretningen og bagning.

20.1. 1918 Denne vinter går langt bedre for os end forrige. Vi havde jo ingen gæld og kan få alt hvad de har i magasinet. Vi fik ved vinterens begyndelse nyt vintertøj. Denne gang fik vi pelse, som er både varmere og stærkere end de vattede jakker. Om aftenen, søndagen og i dårligt vejr spiller vi kort og skak, har også fået fat i nogle bøger. Alle her har nu lært at spille skak og kan få en ny modstander hver aften. Går også somme tider til Trojschatka og få et parti med dem. Vor russer, Abram hedder han, kommer også jævnlig over for at spille kort. Han kan spille 7 og 4, og der spilles så om nogle få kopek.

I går kom 2 af kammeraterne hjem fra en tur fra Ascha. De ruiske aviser skriver nu, at freden er sluttet mellem Rusland og Tyskland, og at der også er fredsforhandlinger i gang mellem de andre magter. Udbytning af fanger er alt begyndt, men har endnu ingen rigtig fremgang, da kosakkerne gør transporten usikker. Men der vil nok snart komme sådanne forhold, at vi kan tiltræde hjemrejsen.

14. 2. Har nu i lang tid ikke skrevet i min dagbog, da der intet nyt er hendt. Der går stadig mang røgter, men vi er efterhånden bleven noget mere mistroiske over for de ruiske meddelser. Sidst lørdag var Chr. og Wilhelm i Ascha for at se, om der var nyt at spørge der.

Jens Sørensen 1914-1918

Fik sidste uge 2 kort hjemmefra, et fra okt. 15.2. I går kom Chr. og W. tilbage. De bragte mig en pakke fra danske Røde Kors, som var skænket af fru Grøndahl, Fredericia. Den indeholdt 1 skorte, 1 uldtrøje, 2 par underbenklæder, 1 håndklæde samt tråd og lidt stoppegarn. Af nyt var der ellers intet i Ascha denne gang. Fik 1 pund flæsk 2,50 rubler, 1 pund pølse 2,40.

2.4. 18 Sidst onsdag gik jeg og Hans Nischeck ind til Ascha. Vi ankom skærtorsdag til H. Krull. Lørdag aften var vi igen hos Krull. Paaskesøndag gik det igen hjemad. Der var intet videre nyt. Det hed sig, at freden med Rusland var underskrevet den 18/3. Mendens vi var borte var der kommen 2 [kort] fra okt. og sept. Vi havde om foråret igen træflødning. Jeg var ikke med denne gang, jeg er endnu kok. Hos Abram er der i vinter kommen en søn, og siden den tid kommer han ikke så ofte over til os. Vi har også været ovre at mønstre arvingen, som lå i vuggen. En sådan var jo noget anderledes end vi er vandt til at se. En ramme ca. en alen på hvert led. Derover var spændt et stykke lærred. Fra hvert hjørne gik en snor, som løb sammen i en spids. Denne var fastgjord til en lang pilegren. Denne gik hen over ovnen og instukken i muren. Den lille lå omtrent nøgen på lærredet. Fra rammen gik en snor, og med foden kunde konen nu, medens hun sad og strikkede, sætte vuggen i bevægelse, så den hoppede op og ned. Vi så en senere hos vor foresatte, den var jo noget finere. Rammen hang her i en stor spiralfjeder, og rundt om snorene var anbragt et smuk stykke tøj. Selv sov russerne gerne oven på ovnen og havde gerne fåreskindspelse at dække sig med om vinteren.

Dette forår kom der et tog med tyske fanger fra Sibirien, og her kom en del med fra fabrikken i *Ascha*, blandt dem og P. Petersen fra Rabsted. Det var tysk officerer, som havde fået det startet, og ved bestikkelse fik de det igennem til Tyskland. P. Petersen fik efter hjemkomsten en måneds orlov. Fader var da i Rabsted for at høre nyt. Efter at orloven var forbi, blev P. Petersen sendt til fronten, nåede dog ikke såvidt, da han blev syg og måtte indlægges paa lazaret i Kulm, og her blev han til krigen sluttede.

Da vi nu hørte, at fangerne begyndte at drage afsted, besluttede en del af os, at vi vilde noget nærmere til Ascha og jernbanen. Chr. Bruhn havde lige fået en hest og kørte træ, og han og nogle flere vilde så blive en tid endnu. Vi drog så først ind til *kulsvierbyen*, hvor H. Krull arbejdede, og forhørte os hos forvalteren her, om vi kunde få arbejde. Han sagde så, at han godt kunde bruge os. Vi kunde fiske træ op af søen, som lå fuld af det træ, som lige var flødet derind. Vi gik så tilbage til *Werkaschinski*, fik vor afregning, sagde farvel til de kammerater som blev tilbage, også vor russer og forvalter tog vi afsked med. Den 4. juli ankom vi til *Plotina [Plotina Rusland]*, som byen kaldtes. Vi begyndte så at fiske træ op. Inde ved byen her var der sat et solidt stemmeværk i floden, og når træflødning begyndte, blev stemmeværket sat, og vandet gik ind over en stor eng, omkring hvilken der var sat diger. For enden af engen inde ved byen var der også et stemmeværk, og herfra førte en kanal tilbage til floden. Dette stemmeværk var åbnet en del, og når vandet i floden steg og gik over engen, løb det overflødig vand ud her, og det meste af træet flød ind på engen, som nu dannede en hel sø. På diget rundt om søen gik et feldspor, og her blev træet stablet op. Ved pålandsvind kunde vi nu smide træet op af vandet og stable det. Var det ikke træ nok ved bredden, lavede vi os et par flåder med en kæde af reb med træ til flod og stagede så ud og omringede med kæden et større parti træ og trak det ind til bredden. Da det meste brændselstræ var fisket op, kørte vi en tid stammer op. Vi kunde mod betaling låne heste hos forvalteren, og med 2 heste og 8 mand begyndte vi så. 2 mand gik ud på en flåde og samlede stammerne. De blev bunden sammen med et reb og staget ind. Vi havde sommetider flåder med 70-80 st. De blev så staget ind til

Jens Sørensen 1914-1918

bredden og gjort fast med rebet. Fra bredden ud i vandet blev lagt 2 tynde granstammer, 2 mand stod i vandet og lagde hver om sin ende en kæde, og nu trak hestene stamme op ad de 2 granstykker op på diget, og andre 2 trillede dem ned på den anden side, hvor de blev opstabled. Vi kørte 1600 stammer op og kom så i arbejde på savværket. Der var meget træ som skulde saves, og der sattes derfor et hold mere i gang, og her blev vi så antaget 7 mand. 3 skulde slæbe kæden ud til slæbestedet og lægge det om en 3-4 stammer, som så af dampspillet blev slæbt ind i møllen. Her var 2 østrigere som passede saven, en fuldgatter [rammesav??], som savede stammen i planker og bredder, 8-10 styk på en gang. Jeg og Wilhelm tog så de ferdige planker og lagde dem paa en trolje, skubede dem ud på stabelpladsen, hvor 2 andre stablede dem op. Der blev nu arbejdet i 16 timer, hvert hold 8 timer, og vi havde nu en tid godt arbejde her. Men så en dag eksploderede dampkedelen, og så var det forbi med at save. Vi gik så en uges tid og ryddede op og fik så at vide, at nu var der ikke mere arbejde. Vi gik så til forvalteren for træet igen, men han havde ikke arbejde, før der kom sne, så kunde vi komme til at skovle sne på feldbanen, som førte fra byen her ind til fabrikken. Vi gik nu nogle dage arbejdsløs. Dette så den gamle forvalter fra savværket, og han spurgte så en tjekke, som havde arbejdet i det andet hold, om vi ikke kunde få arbejde, og da han hørte, hvorledes det forholdt sig, sagde han, at vi i morgen måtte komme, sa skulde han se at få noget til os. Vi blev så sat til at rense slæbestedet til møllen. Vi tog så fat og mente nu, at når han nu havde givet os noget at lave, måtte vi jo også tjene en dagløn. Op på formiddagen kom han ud at se til os, og kunde jo nok se, at vi tog ordentlig fat, og han sagde så til Josef: ”Ja, Josef, jeg har ikke meget arbejde”, og så gik han ind igen. Så nu kunde vi jo nok forstå, at vi ikke sådan måtte gøre det ferdig, og nu fik vi vagt sat op, tændte bål af de træstumper, som lå rundt omkring og lå så en 8 dages tid og lavede ingenting. Så kom der sne, og vi arbejdede så på feldbanen til 1. decbr.

Den røde arme har i sommerens løb, under Kerenskis regering, lagt den største part af det russiske rige under sig, men endnu kæmper de hvide tropper forskellige steder i landet, og en afdeling af den hvide arme kæmper om jernbanen som fører til Sibirien. Men man søger længere og længere mod øst og nærmer sig nu vort opholdssted. Posten har af den grund ikke kunnet kom igennem, og vi har her sidst på sommeren og efteråret ingen post fået. Regeringen har overtaget fabrikken. De russiske arbejdere siger, at det nu er dem, som ejer det hele og er store i slaget. De kalder os kammerater, og vi bliver behandlet godt. De russiske aviser meddeler nu, at freden først i novb. er sluttet, og vi håber nu, at vi snart kan tiltræde hjemrejsen.

Vi er i dag bleven antaget som kulsviere. Her i *Plotine* ligger der 10 Grubbe kulovne, hver bestående af 3 eller 4 ovne, og jeg og Richard Wegener og Wilhelm Krissow?? har overtaget 3 ovne og skal nu brænde kul. Træet skal hente[s] med feldbanen nede ved søen. En sådan ovn er en 6 alen bred og 10-12 alen lang. Der lægges, når ovnen fyldes, først et underlag af flade stykker. Så fyldes ovnen med træ, som sættes på enden, og ovenpå lægges de sværeste stykker. De allestørste sættes op over risten, som findes midt i ovnen. Fra risten fører en kanal ud bag ovnen. Her er et fyrsted. Når ovnen er fyldt, lukkes den foran med en jerndør, og i begge ender jernvinduene, og der sættes ild på fyret bag ovnen, som føres ind under ovnen. Under træet er der træk, som føres til en skorsten ved begge ender af ovnen. Fyret må nu passes nat og dag i en 8-11 dage. Der må fyres hver anden time. Træet i ovnen kommer nu til at gløde, men kan ikke brænde, da fyret hindrer at ilden inde i ovnen får næring. Efter nogle dages forløb tættes rævnerne og dør og vinduer til halvdelen, og når de forskellige tegn tyder på, at ovnen er ferdig, tættes resten af dør og v. med ler, og foran fyret sættes en breddevæg,

Jens Sørensen 1914-1918

og det hele fyldes med aske, og ilden i ovnen går langsom ud. Den må stå i en 4-5 dage, så åbnes ovnen, og kullene er ferdig. Vi havde så 3 større vogne til feldbanen, hvorpå kullene blev læsset. En vogn regnedes lig 4 kurve (slædelæs). Inde ved fabrikken var et kontrol kontor. Her blev eftersat, om vognene var ordentlig fyldt, og at der ikke fandtes træ imellem, som ikke var rigtig gennembrændt. Var læssene i orden, fik vi en kontrolseddel og kørte så op ad en bro til en 10 m højde, og kullene blev så aflevereret i den større kulbunke. I fabrikken blev der fremstillet råjern. I den store højoavn blev der dag og nat fyldt jernmalm og kul. Transporten foregik i små vogne, som løb på en skinne, der var anbragt 2 m højde, og hvor under vognen hang. 2 vogne ad gangen blev kørt ind i elevatoren, ført op til toppen af ovnen, hvor de automatisk selv kippede og tømtes. Der blev fyldt 2 vogne med kul mod 1 med malm. Massen i ovnen var altid glødende, og fornedet var anbragt 2 ventiler, hvoraf der med mellemrum blev udtømt jern og slagge. Jernet blev ledet ud i render i sandet, hvor det størknede og bragt til en anden ovn, hvor det blev smeltet igen og rensat ud ledet ud i forme, og den her fremkomne vare var råjern, som ikke blev behandlet videre her. Ved fabrikken her fandtes intet malmleie, malmen kom med banen fra et søster fabrik og var så anlagt her for brændets skyld i skoven. Til ovnene hørte bolig som vi nu flyttede ind i. Ovnene ved siden af havde H. Krull og 2 kammerater over taget et halv år før og var os behjælpelig i førstningen. Kerenskis regering udgav nye penge som verserede ved siden af de gamle pengesedler, og nu udgav fabrikken også pengesedler. Disse kunde dog kun bruges i nærmeste omegn, hvorfor vi nu gemte vore gamle penge til hjemrejsen, som nu måtte være nær forestående.

Jens Sørensen 1914-1918

Hjemrejsen

Kort før jul måtte den hvide arme trække sig længere tilbage mod øst, og vi fik nu indkvartering. Fronten lå nu kun en 10-15 km vest for os, og vi kunde høre kanonerne. Vi fik først decbr. en ny transport fanger, som skulde til skoven. Bland dem var også en tysker, som var kommen med os i 1916 og da arbejdede i Sorinsk. (Det er) De så forfærdelig ud, lignede næsten skeletter. Vi gav dem alt det brød vi havde, og Frans fortalte, han var bleven ked af arbejdet i Sorinsk og rejst tilbage til Sibirien i Ufa. Herfra var de kommet ud at arbejde i en kosaklejr, havde haft det ret godt, men så var lejren bleven omringet af røde tropper, og de var nær omkomne af sult. De røde havde så stormet lejren, og de var kommen til Ufa igen, og nu var Frans på vej ud i skoven igen. Kort før jul kom der nogle fanger fra Sibirien, som vilde prøve, om de kunde komme igennem hjem. Bland disse var en tysker fra Slesvig. Jeg skrev et brev hjem, som han fik med, og dette fik de også hjemme et par måneder før jeg selv kom. Efter jul begynde der at komme russere som havde været i tysk fangenskab, de kom med toget til Ufa og måtte så derfra vandre til Ascha, da der jo mellem disse byer fandtes fronten. Ofte var der nogle af disse hos os, og vi fik bekræftet, at freden var sluttet. Nu blev vi jo også urolige og fik hjemlængsel.

Vi talte med de russere som kom, og de fortalte, at det nok kunde lade sig gøre at omgå fronten, og den 29. Jan. 1919 besluttede vi at forsøge at omgå fronten og komme *til Ufa*. På vor side kæmpede resten af den hvide hær sammen [med] tjekkerne, og de blev dreven længere og længere mod øst og kæmpede sig siden gennem hele Sibirien.

Vi var så en 10 mand, som om morgenen før det blev lyst, begav os på vandring. Vi havde hver 2 brød, og vort hold havde 10 pund kød og nogen the med. Vi fulgte en vej, som gik parallel med jernbanen i en betydelig afstand, og som de russiske fanger havde benytte. Det varede heller ikke ret længe, før vi mødte et par af disse og spurgte om vej videre frem, og vi kunde nu igen skimte de næste, som kom en 3-4 km længere fremme. De efterretninger vi fik, blev dårligere, efterhånden som vi nåede videre fremad, og de sidste, vi talte med, fortalte, at ligesom de i aftes var kommen forbi fronten, havde de røde forsøgt at omgå fronten og gøre et flankangreb. De hvide havde så forlænget deres front ud i skoven og kunde vi ikke mere komme med denne vej. Kampen her førtes ikke over nogen bred front, der kæmpedes om jernbanelinien, og begge hære havde så deres stillinger et stykke ind i skoven på begge sider af banen og forsøgte så somme tider at omgå hinanden ved at trænge dybere ind i skoven. Og det var dette som var sket her nu, lige da vi skulde prøve at komme igennem. Vi vilde dog prøve alligevel og fortsat så. Op på formiddagen mødte vi en kanon, som kørte tilbage. Føreren standsede os og spurgte, hvor vi vilde hen, og hvor vi kom fra. Vi vilde jo hjem og kom fra Ascha. Han sagde, at vi ikke kunde den vej. Han tog os med tilbage til et hus, hvor vi blev visiteret og mente så, at vi måtte gå tilbage hvor vi var kommen fra. I huset var en ung mand, som talte vor sag. Han sagde, at nu var krigen jo forbi, så syntes han, vi skulde have lov at drage hjem. Officeren lod os så gå, og vi fortsatte så. Ved middagstid nåede vi en by. På vejen holdt 2 kosakker til hest, vi blev igen standset. Vi kunde ikke komme videre her, den ene af dem tog et par af os med til staben og blev der igen sagt, at vi ikke [kunne] komme videre. De spurgte så, om vi ikke kunde gøre en omvej? ”I kan gøre omvej tilbage hvor I er kommen fra”, lød svaret. Så måtte vi jo vende om, vi gik tilbage til huset, hvor vi var bleven visiteret. Herfra gik en vej til huset, hvor kurvefletterne boede. Vi tog med den og nåede til denne. Sov så her om natten, næste morgen skulde vi så prøve igen. Der havde også sovet en russer her, og han var ved at spænde sin hest for slæden, og vi fik så at vide, at han vilde

Jens Sørensen 1914-1918

samme vej som os. Vi lavede så akort med ham, han skulde have vore ryksække op at køre for en passende betaling. Vi sagde, at vi helst vilde undgå de hvide. Han sagde så, at det vilde han også, han var af de hvide tropper bleven tvungen til køre for dem og var nu deserteret og mente nok, vi kom udenom. Vi fortsatte nu et stykke med vejen ud mod *Werkaschinski* og bøjede så af til venstre igen med en vej, som ikke blev brugt om vinteren, men nu i de sidste dag begyndte at blive brugt af fangerne, som søgte at komme uden om de kæmpende hære. Vejen var nærmest kun en sti, som var trådt i sneen, var dog nu så banet så meget, at russeren kunde køre med sin slæde, og vi fulgte efter i gåsegang. Vi gjorde hold et par gange og spiste et stykke brød og nåede mod aften en by, hvor vi besluttede at overnatte. Vi aftalte med russeren at følges ad igen næste dag og delte os så i små hold for at søge nattelegi hos en bonde, det havde heller ingen vanskeligheder. Jeg og Wilhelm kom ind hos en bonde og fik lov at sove der. Vil vilde så spise af vort brød, men de bød os at spise med. De havde ingen lampe, en lille dreng var belysningsmester. Foran ham stod en trug med ben under. I den ene ende af trugen sad en stok med en spalte i. Ved siden af drengen lå en stabel alenlange spåner, mosetræ eller fra kulbrænding. Drengen tændte en og klemte den ned i spalten, så den sad vandret hen over trugen. Den brændte vel et minut, han tændte så en frisk ved den og lod stumpen falde ned i trugen, hvor der var vand. Det var jo en meget primitiv belysning, især når man tænker på, at vi befandt os i et oljedistrikt. På jernbanen blev lokomotiverne dreven ved oliefyring. Inde i stuen helt oppe under loftet var anbragt en briks. Her lå hele husstanden i en lang række, og vi blev budt plads ved den ene ende. Om aften vilde de jo gerne [have] lidt besked. Hvor vi kom fra og hvad vi havde lavet, kunde vi jo nok gøre dem forståelig, også, at vi vilde hjem, men da de vilde vide lidt om, hvorledes det så ud hjemme hos os, måtte vi give op, så vidt strakte vore sprogkundskaber ikke. Næste morgen fik vi igen aftalt med russeren, han skulde køre vor bagage. Der var herfra en 30 km til hans hjem. Vejen var nu bedre, vi kunde nu ikke følge slæden. H. Krull skulde køre med. Russerens kone skulde koge os en suppe på vor kød, og vi skulde sove hos ham om natten. Han forklarede os så vejen, og Krull kom os i møde og førte os hen til russerens hus, hvor suppen var ferdig. Det var jo dejlig med varm mad oven på dagens anstrengelser. Vi var nu nået bag fronten, og næste morgen fortsatte vi mod *Ufa*, som vi nåede den 4/2. Vi var den sidste 10 km kørt med toget. Det var aften, da vi nåede *Ufa*. Vi sov om natten på banegården, og om morgenen gik vi til lejren. Vi vilde nu afvente vore kammerater fra *Werkaschinsk*, som vi havde sent bud til, da vi drog af sted. De ankom 2 dage efter os.

Ufa er en by på 120.000 indbyggere, og der fandtes et dansk gesandtskab i byen. Jeg og Chr. Bruhn gik derhen en dag for at spørge nyt og måske få et godt råd med på reisen. Da vi kom op til gesandtskabet, var konsulen ikke hjemme, han var rejst til *Samara* til generalkonsulen for at hente post. Vi talte en tid med sekretæren Poul Holst, og vi traf aftale om at komme igen, når konsulen kom hjem.

I lejren kom der hver dag fanger. Det var mest ungarer som var trået ind i russiske arme og holdt brandtaler for det røde styre og forsøgte at hverve soldater til den røde hær. Det hed altid, at fangerne, som lod sig hverve, ikke skulde ind i den aktive hær, men kun gøre vagtjeneste bag ved fronten og skulde få det som blommen i et æg. Der kunde ikke [opnås] tilladelse til at forlade byen, og forholdene i lejren var ikke gode. Det fristede dog ingen i den tid vi var i *Ufa*.

Den 13. 2 var vi igen i gesandtskabet. Konsulen var lige kommen hjem med posten. Denne var lige ankommen til *Samara* med kurer. Der var en hel bunke aviser. [Den] sidste var fra

Jens Sørensen 1914-1918

først i november og bragde således nyt fra våbenstilstandsdagene, bragde og meddelelse om en mulig genforening mellem vor hjemstavn og Danmark og var det som interesserede os mest.

Konsulen lavede os nu et pas, han mente ikke, russerne var så nøje inde i sagerne og skrev, at da Nordslesvig nu var afstået til Danmark, var vi (jeg og Bruhn) at betragte som danske borgere, hvorfor han kunde give os pas. Vi tog så afsked med konsulen og skulde så næste dag hen på det russiske paskontor for at få visum på vort pas. På kontoret blev der sagt os, at der for tiden intet visum blev udstedt, hverken for rusere eller udlændinge. Vi gik så til banegården og forsøgte at komme med toget, men blev vist tilbage af vagten, det var ungarer i russisk uniform. Næste dag spurgte vi så for hos konsulen, var [hvad] han mente vi skulde gøre. Han gav os det råd at gå til *næste station, en lille landstation*, som lå en 10 km herfra, og hvor han mente, der ikke vilde være nogen videre kontrol. Det slog også til, og den 18. om aften ankom vi til *Samara*. Undervejs går banen over *Wolgafloden*. Her havde de hvide bortsprængt broen. Vi steg af toget, gik over på isen og kom ovre på den anden side med et andet tog. I Samara kørte vi med sporvogn ud til fangelejren og gik næste dag til generalkonsulen, til hvem vi havde en skrivelse med fra Ufa. Vi spiste til middag hos konsulen og havde en længere samtale med ham, og han gav os en skitse over den rejserute, som han mente var den beste for os, og henviste os til at spørge den svenske konsul og gav os en skrivelse med. Under krigen var de tyske gesandter jo rejst hjem, og ved en overenskomst var det nu ordnet således, at det danske gesandskab varetog de østerrigske og det svenske de tyske interesser, og dette gjald nu under krigen nærmest kun fangerne. Vi gik så til det svenske konsulat. Konsulen var en dame, som vi havde en længere samtale med, og vi fik 100 rubel af svenske Røde Kors til hjemreisen. Der blev også udelt nye klæder til fangerne, og vi henvendte os på depotet, hvor de fordeltes. Det var en østerrigs befalingsmand, som forestod denne. Da vi henvendte os til ham, sagde han, at han dagen i forvejen havde udelt en del, og vi måtte nu vente et par dage, til der kom nogle flere. Vi gik ud til lejren igen. De klæder, som blev udleveret her, var af de gamle fredsuniformer og af fint klæde og var meget efterspurgt i byen. En kappe kunde sælges for 200 rubel. Vi vilde nu nok have dem, vi viste jo ikke hvor mange penge vi kom til at bruge på reisen. Den 24. om aftenen hørte vi, at der var udbrudt tyfus i en af barakkerne, og vi stod derfor tidlig op, tog til banegården og kom med toget. Vi skulde nu ikke have noget af at vente efter uniformer. Lejren kunde jo nu blive lukket, og hvad kunde så ikke ske.

Den 26/2 ankom vi til *Pensa [Penza Rusland]*. På banegården her stod en del tyske fanger, og de sagde: ”Stig ud her, der skal en af de første dage herfra afgå en transport fanger til Tyskland, vi får så forpleining undervejs og behøver ikke selv at sørge for noget. Det er meget bedre end at rejse på eget ansvar.” Det mente vi jo også og gik så med dem til lejren.

Det forlød nu hver dag rygter om transporten, som skulde køre, det blev bare ikke til noget, og den 2/3 gik jeg og Chr. Bruhn til banegården for at fortsætte reisen. Der var mange flere end os her, der også vilde forsøge. Bag i toget var der 2 godsvogne, som vi krøb ind i. Vi blev dog igen jaget ud, vognene var beregnet til polske civil fanger, og vi kunde vende tilbage til lejren. Jeg og Chr. talte så om at forsøge om aftenen igen, det var jo nu bekendt i lejren, at der ingen var kommen med toget om morgenen, og der var derfor kun et par stykker foruden os, der forsøgte det. Vi besteg så atter en godsvogn, som omtrent var fyldt med rusere, og denne gang gik det. Vi havde i Pensa købt hver 40 pund brød af soldaterne, som gerne vilde sælge. Vi havde hver et rugbrød på 20 pund og hver 20 pund hvedebrød og havde givet 50 kopek for pundet. Længere ind mod Moskva kostede brødet 2 rubel pundet. Desuden havde vi et par

Jens Sørensen 1914-1918

pakker the og en kande til the. I dette tog kørte vi i 3 nætter og 2 dage, til vi nåede *Tula [Tula Rusland]*. Eftersom toget kørte frem, blev det mere overfyldt. Inde midt i vognen stod en lille kakelovn, som vi fyrede i, så den blev næsten gloende, og vi sad og lå så rundt omkring. Vognen blev efterhånden så fuld, at vi syntes, at nu kunde der ikke blive plads til en eneste mere, men ved næste station klemte der sig igen en mand eller 2 ind i vognen. En russer, som skulde ud ved en station, kunde ikke få døren op i trængselen og måtte med til næste station. Ved alle stationerne er der en grubekedel med kogende vand. Her kan de reisende hente vand til the. Når man kom tilbage med vandet, var der aldrig noget i vejen for at komme ind i vognen, det hed så altid: Den mand hører til vognen og blev hjulpen ind, hvorimod nye reisende blev forhindret i at komme ind i vognen. Toget som vi kørte med, skulde køre til Kiew, og vi skulde skifte i Tula, et jernbaneknudepunkt. Vi stod så ud på peronen og ventede på det tog, som nu skulde føre os i mere vestlig retning mod Polen. Toget kom ligeså overfyldt som vort. Nu var det os som var nye og skulde mase os ind. Jeg fik fat og kom op, men Chr. Bruhn var kommen ind i trængslen og blev skubbet baglæns ind i et vindue på en kiosk. Han kom igen nærmere til vognen, og jeg fik tag i ham. Men nu kom russeren fra kiosken og trak den anden vej, han vilde have erstatning for ruden. Ved vore forenede anstrengelser lykkedes det dog for Chr. at komme ind i toget og kørte nu mod den polske grænse. Omtrent 40 km fra den polske grænse holdt toget ved en by, det gik ikke videre, der var krig mellem Rusland og Polen, og nu måtte vi gå over den polske grænse. Vi sov i byen i en lade. Vi traf om morgenen en polsk sivil fange, og ham fulgtes vi med et stykke ind i Polen. Han talte tysk og polsk og hjalp os som tolk. Vi gav os så på vej, og nu mødte vi igen rusiske fanger på vej hjem fra tysk fangenskab og sagde hinanden besked om vejen frem. De fortalte os, at i går kort efter at de var passeret en bro, var denne brændt af, men jernbanebroen, som lå længere syd på, var i behold. Hvor disse kryssede, fulgte vi så jernbanen. Henimod aften nåede vi en by kort før jernbanebroen. Her var fuld af soldater, og vi blev anholdt, og det blev sagt os, at vi ikke kunde længere den vej. Vi måtte så vende om, gik en 4-5 km tilbage. Her havde vi set på en vejviser, som stod der fra den tid, tyskerne havde været der. På vejviseren stod Til landevejen. Denne vej var nærmest en bro, som var bygget over en eng og sumpstrækning. Vi nåede hen på aftenen en lade, som lå tæt ved hovedvejen. Her krøb vi ind og sov til om morgenen. Vi stod tidlig op, spiste et stykke brød og drak vand til og begav os på vej. Vi fulgtes stadig med polaken. Vi nåede snart broen, som var afbrændt. I midten stod et træ fag, og vi fik nogle forkullede planker lagt over og red så over. Langt for ude kunde vi se soldater, som gik og patruljerede 2 og 2 og var nu meget spændt på, om det var russere eller polakker. Da vi kom hen til dem, viste det sig til [vor] glæde, at det var polske soldater. Vi blev nu ført hen til vagten. Der blev spurgt om pas. Der var i løbet af kort tid samlet en 20 mand, tyske og østerrigske fanger. Da der ingen havde pas, blev der sagt, at så skulde vi ind i byen, som lå bagved og have et pas hos kommandanturen der. Vi fik så en soldat med, som skulde føre os derhen. Vi gik så ind i byen, var ikke kommen lang, før russerne begyndte at skyde ind i byen med granater, og vi hørte dem råbe Hura Hura syd for byen. Soldaten, som førte os, løb bort, og vi løb i den modsatte retning nord ud af byen. Vi var jo nu i Polen og havde ikke lyst til at komme i rusisk fangenskab en gang til. Lige uden for byen blev vi anholdt af en vagt, som forlangte pas. Da vi ingen havde, vilde han have, at vi skulde vende tilbage for at få pas. Vor ledsager polakken sagde så: ” Russerne stormer byen, alt er i en forvirring, så det er umulig at få pas.” ” Ja, så løb”, sagde han, og det kan jo nok være vi fik travl, indtil vi var i sikkerhed. Det blev en drøj dag. På vejen var der ingen huse, så vi måtte fortsætte til sent aften, da vi nåede en større by. Vi havde i de 2 dage

Jens Sørensen 1914-1918

gået omtrent 100 km. Afstandene mellem de 2 byer var 80 km, men med den omvej vi gik med jernbanen, blev det betydelig længere. Vi havde endnu 20 pund brød i behold, og det gav sammen med kappen og en del småting ikke så lille en byrde at bære. Chr. havde fået vabler på fødderne, og vi var jo nu ganske uden træning efter den lange reise og havde i lang tid kun spist brød og the, så vi var godt udasede, da vi nåede byen. I byens udkant blev vi standset, og vi blev ført til vagtstuen, og da vi ingen pas havde, fik [vi] besked på, at vi kunde se at få natlogi i gaden her tætved og skulde så møde næste morgen. Vi kom ind hos en jøde, hvor vi kunde sove om natten mod en passende betaling og købe the til vort brød. Det var den eneste gang på reisen, hvor der blev os afkrævet noget for at sove. Der kunde her fås soveplads til forskellig pris. På gulvet uden nogen ting kostede 50 kopek, med pude noget mere og med et dækken 1 rubel. Vi lagde vor rygsæk under hoved og svøbte os ind i kappen og sov for 50 kopek.

Næste morgen mødte vi hos vagten. Der kom efterhånden flere og flere. Vi blev 40 mand. De skrev så et fællespas til os, førte os til stationen, og så kørte vi over *Wolkewize [Volkovici Belarus, Hviderusland]* og *Bjalestok [Bialystok Polen]*. Toget, som vi kørte med, gik mod den østerrigske grænse. Der var kun Bruhn og mig, som skulde mod Tyskland. Ved en krysstation steg vi ud, gik ind til den militære vagt, foreviste det pas, som den danske konsul i Ufa havde lavet. De satte stemlet under. Vi besteg nu et andet tog, som førte mod den tyske grænse. Vi havde nu kun 2 stationer at pasere, og den 11/3 nåede vi den tyske grænse ved *Prostken [Prostki Polen]* Vi blev godt modtaget her, fik at spise, blev badet og rensset for lus- af disse havde vi på reisen samlet os en ganske pæn besætning. I den tid vi havde [været] i arbeide i skoven, havde vi fået bugt med dem og været fri for dem, indtil vi nu under reisen også var bleven fyldt med dem. Vi fik nu besked på, at vi skulde i karantæne, da det havde vist sig, at de hjemsendte tyske fanger havde ført tyfus og colera med hjem. Vi blev så ført til *Lützen [Lucien Polen]* og indlagt på et lazaret. Blev her behandlet meget godt, vi fik et værelse for os selv, og hvor vi kunde spise. Maden var godt lavet, og vi spiste hver mindst for 3. Vi hentede selv vor mad i køkkenet. Personalet her var ældre koner. De sagde altid: ”Nu kommer de stakkels fanger, som har været i Rusland, de må have en ordentlig potion.” Af kød var der ikke så meget, af cause og kartofler var der nok, og rigelig med svesker og anden frugt i sødsuppen og kompot.

Vi blev indlagt den 13/3, og den 23. reiste vi til *Thun [Thorun Polen]* for at bliver hjemsent. Til Thun ankom vi en søndag og måtte så vente til om mandagen. Mandag morgen gik [vi] om til kasernen. Her var nogle rekrutter ved at eksersere, og vi så nu, at det var vor kapt. som var kommen med os i fangenskab, som komandere. Vi gik så hen og hilste på ham. Han var meget flink, var over Vladivostok kommen søvejen hjem. Vi [fik] nu vore papirer ordnet og en del penge (Entlassungsgeld) m. m.

Jeg havde i Polen omvekslet mine sidste russiske penge, 100 rubel, og fået 50 mark, fik omkring 100 mark her i Thun. Der blev spurgt om vi selv kunde betale billet hjem, vi skulde så sende denne til kontoret her og vilde så få dem refunderet. Det mente vi nok vi kunde. Bød så Auf Wiedersehen og begyndte så den sidste del af hjemrejsen.

I Rusland havde vi overalt kundet køre gratis med jernbanen og frit købe hvad vi havde brug for, det blev anderledes nu. I Tyskland kunde der ingenting fåes uden kort, dem havde vi jo ingen af, vi var under reisen nødt til at hjælpe os med hvad vi under ophold kunde få hos Røde Kors. Reisen gik ikke så hurtig nu som under krigen, der kørte færre tog, og farten var gået ned.

Jens Sørensen 1914-1918

Den 27/3 ankom vi til *Flensborg*, sov om natten på banegården. Reiste om morgen videre. I *Tinglev* tog jeg afsked med Bruhn, da jeg ikke samme dag kunde nå til Reisby. Der gik mellem Tønder og Hviding kun et tog i hver retning om dagen. Jeg stod ud i *Hostrup*, hvor jeg blev hos min onkel til næste morgen. Vi telegraferede herfra, at de kunde vente mig næste dag hjemme i *Reisby*.

Dansk Røde Kors havde skrevet til mine forældre og bedt dem sende dem besked, når jeg kom hjem, det gjorde vi så. Kort efter modtog jeg derfra et smuk danebrogsflag. Flaget var vedføjet en hilsen, og de skrev, [at] da de ikke kunde give de fanger en velkomst, som kom hjem [fra] Rusland, således som det skete med fangerne fra England og Frankrig, de sendte derfor et flag til et minde om den tid vi gennem posten havde stået i forbindelse med hinanden. Det er dette flag, som jeg hejste ved mit hjem på afstemningsdagen for første gang og senere ved genforenings dagen.

Jeane Wolf havde skreven seddelen, som fulgte flaget. Hun har besøgt os flere gange efter Genforeningen. I de sidste år har hendes helbred ikke tilladt hende at rejse, hun er nu blind og er nu på Ordrup Sygehjem. Vi beholde dog endnu forbindelse med hinanden. Sidste hilsen fik jeg til jul, og hermed slutter jeg mine erindringer fra min deltagelse i krigen og fangenskab.

Reisby den 27. januar 1940

Jens Sørensen

Jens Sørensen 1914-1918

Sønderjyder omtalt i Jens Sørensens erindringer

Chr. Bruun, som han fulgtes med hjem fra fangenskabet, var født 22.febr. 1891 i Hejsager, Halk sogn som søn af husejer Peter Bruun. Jeg har ikke kunnet finde hans fødsel eller død i kirkebøgerne.

AM -----

KB Grarup sogn, fødte: 20.3.1891, Christian Bruun, søn af arbejdsmand Christen Bruun i Heisagger og Cilia Cathrine f. Work. Faddere: 1. Carl Beukel, 2. Jacob Bruun, Ellen Lindbek, alle Heisagger.

Politiet registerblade: udfyldsdato 25.8.1921, Christian Bruhn, 21.3.1891, Hejsager, politibetjent, adresse 25.8.1921: Ny Kongensgade 15, 3. hos Jørgensen.

KB Grarup sogn, fødte: 14.2.1892, Christian Jørgensen Bruun, søn af arbejdsmand Peter Sørensen Bruun i Heisagger og Anna Marie f. Lind. Faddere: 1. Jacob Bruun, 2. Inger M. Lindbeck, 3. Jørgen Chr. Lindbeck, alle af Heisagger.

KB Kolding Kristkirkens sogn, døde: 11.5.1933 Christian Jørgensen Bruun, arbejdsmand i Kolding, H/S "Brændkjær Udsigt", født i Hejsager, Halk sogn, 14.2.1892, søn af afd. Arbejdsmand Peter Sørensen Bruun og eftl. Hustru Anna Marie Lindbæk, Hejsager. Gift med Bertha Marie Hansen, Kolding. Skifteattest 11/5 1933. Begravet på Kolding gamle kirkegård 16.5.1933.

Dette må være Christian Bruun f. 21.3.1891

TYL: Bruhn, Christian, Heisagger, Hadersleben, IR 84, 14.9.1914 leicht verwundet

TYL: Brunn, Christian, Heisagger, Hadersleben, IR 84, 18.11.1914 vermisst

TYL: Bruhn [nicht Brunn], Heisagger, IR 84, 28.2.1916 bisher vermisst, jetzt beim Erf. Battl.

Dette må være Christian Bruun f. 14.2.1892

TYL: Bruun, Christian, Heisagger, Hadersleben, IR 21, 10.3.1915 leicht verwundet

TYL: Brunn, Christian, Heisagger, Hadersleben, 5.10.1916 vermisst

TYL: Brunn, Christian, 14.2.92, Heisagger, 22.3.1917 bisher vermisst, in Gefangenschaft.

Ribe Stiftstien 9.10.1916. Savnede er: Clausen Lund fra Skjoldager ved Gram, **Christian Bruun fra Hejsager**, Rudolf Kjer fra Haderslev, Wilhelm Forkert fra Haderslev, Hugo Michelsen fra Tornum, Anders Andersen fra Gestrup og Ernst Sindt fra Nalmadebro.

----- AM

Jens Sørensen 1914-1918

”Han var soldat i Inf. Reg. 146 ved krigens begyndelse. Ved den første træfning med russerne i Østpreussen i 1914 kom han i russisk fangenskab og blev sendt til de berygtede fangelejre, hvor han opholdt sig i 4½ år.

Han nåede ved flugt hjem i maj 1919. Han døde i 1932 i Kolding, hvor han ligger begravet. Han døde af de lidelser, som han pådrog sig i de russiske fangelejre. Han var gift med Bertha Hansen fra Kolding. Hun bor nu i Kolding og der var to børn i ægteskabet.” (Maskinskrevet notat, hvis oprindelse ikke kendes.)

Et blyantsnotat fra Modersmålet af 15. Sept. 1914: Tabslisten?? ikke heller såret.

<http://www.museum-sonderjylland.dk/siderne/museerne/isl-lokalthistorie/09a21-Halk-Hejsager.html>

<http://denstorekrig1914-1918.dk/soenderjyder-oversigt/soenderjyder-b/bruun-christian-1892-1932/>

Peter Petersen omtales som bager fra Ravsted. Se side 25.

DRK 147 "Peter Petersen, Ascha--Zawod værksted (Uprava Behörde) Gab. ufa - Jacob P. Raadstedt, Kr. Tønder"

FT-21 Ravsted: Peter Petersen, 12.10.1880 i Ravsted, 1. Okt. 1918 i fangenskab, søn, bagermester.

KB Ravsted, fødte: 12.10.1880, Peter Christian Petersen, søn af Jacob Friedrich Petersen og hustru Anna Maria f. Nissen i Ravsted.

TYL: Petersen, Peter, 12.10.80, Rapstedt, Tondern, IR 141, 23.9.1915 leicht verwundet, 5.10.1916 vermisst, 5.5.1917 bisher vermisst, in Gefangenschaft, 24.10.1918 aus Gefangenschaft zurück.

Iver Boldt (Iwer Michaelsen Boldt) var født d. 5. april 1887 i Hammelev Sogn. Han kom hjem til Skærbæk og blev herreekviperingshandler på hjørnet af Tøndervej og Storegade. Han er død efter 1974- kirkebogen går ikke længere.

Peter (Nielsen) Schmidt var født 12. maj 1885 i Rejsby sogn. Han boede på ejendommen Moseagervej 3. Han blev gift med Klara Maria Friis fra Hviding sogn 4. dec. 1914. Han døde 26. nov. 1964. Ingen børn før 1920, så vidt det kan ses af kirkebogen.

Johan (Peter) Sørensen var født d. 6. Aug. 1880 på ejendommen Kærbøllingvej 5. Han blev gift 17. nov. 1904 med Caroline Marie Truelsen fra Rejsby sogn og overtog ejendommen i 1911. Da han blev indkaldt, var der 4 børn i ægteskabet. Han døde 28. nov. 1956.

Niels Lassen Petersen var født på ejendommen Hovedvejen 33 i Rejsby sogn d. 4. april 1890. Han blev gift 15. jan. 1916 med Bodil Jørgensen fra Vester Vedsted. Han døde 6. marts 1926 i Kærbølling, Rejsby sogn, men havde en gård i Kragelund, Bække sogn. Dødsårsagen var tuberkulose, forårsaget af de skader, han pådrog sig under krigen. Han efterlod kone og 4 børn.

Arnold Jakobsen fra Flovt, Øsby sogn ses ikke født 1880-1896.

Jens Sørensen 1914-1918

Peter Autsen fra Tyrstrup ses ikke faldet

Thorvald Petersen fra Tønder ses ikke faldet

Iver Jørgensen fra Bredebro, Brede sogn, var født 10. Maj 1890 i Løgumkloster. Han var urmager. Han var landstormsmand og faldt ved Grudz 7. Sept. 1915.

Karl Nielsen Truelsen fra Kærbølling, Rejsby Sogn, nuværende Moseagervej 15. Han var født 17. Sept. 1888 på samme adresse. Hans videre skæbne kendes ikke. Han ses ikke at være faldet i krigen.

Jens Sørensen 1914-1918

Billeder og postkort

Resten af den anden bog om Jens Sørensens deltagelse i krigen har et par indklæbte fotografier.

— § —

Det første er 8 mænd. Jens Sørensen har følgende kommentar til det:

Bildet som vi fik taget en gang vi var i Ascha efter post. De 4 foroven er os fra skoven, alle i østerrigs uniform kappe og kasket.

I skoven kunde vi ikke blive baberet, de unge udførte operationen med en lommekniv. Vi fik senere barberkniv. Jeg lod dog skæget stå til kort før hjemrejsen. På billedet er [jeg] nr. 3 fra venstre. I nederste række er kammerater fra fabrikken. Peter Petersen Rabsted n. 3 fra venstre. Bland fangerne var en barber. Han begyndte at babere i fritiden, opgav snart arbeidet i fabrikken og tjente godt ved at barbere og klippe fangerne, senere også russere. En skomager begyndte også med at reperere fangernes støvler og have også snart nok at gøre, havde senere også meget arbejde for russerne. Nogle af den slags fanger så vi senere promanere i byen som modelapse.

— § —

Et andet meget afbleget fotografi, muligvis et amatør billede, viser 7 arbejdere på et teglværk i Minskopesch og 3 russere, hvoraf 2 er kvinder:

P. Petersen arbejder om sommeren på et teglværk i Minskopesch. Staar no. 2 fra venstre. Foran ses russeren med sin kone og en kvindelig medhjælper. Ruseren er bestyrer på værket.

— § —

Jens Sørensen har også indklæbet nogle pengesedler:

50 kopeken for oven er af Kerenskis penge. [Ca. 10 x 6 cm]. Der gaves 40 og 20 rubels sedler af omtrent samme størrelse og farve, de udkom i store ark og senere klippet fra hinanden.

De andre er 1,2, 3 og 5 kopeker. [8 x 4,5 cm]. Disse fandtes også i form som frimærker med den russiske ørn på bagsiden.

— § —

De følgende postkort er afskrevet i den rækkefølge, som de er indsat i bogen og gengivet med den oprindelige stavemåde.

— § —

Postkort med motiv fra Berlin, Altes Museum. Stemplet Graudenz 23.5. 16

Feldpost

Hr A. Chr, Sørensen, Reisby Pr. Brøns, Nord-Schleswig, Ober Post Kiel

Graudenz 22.5. 16

Kære mine Allesammen!

Bare et par Ord for at meddele eder at det går mig godt vi var jo i Gaar en lille Tur i Byen. Hans Hostrup traf vi dog ikke, da han er bleven flyttet ud uden for Byen. Alt er ellers ved det gamle. Mange Kærlige Hilsener fra eders Jens. Har endnu ikke hørt fra eder, men det kommer maaske i Aften.

Ab Landst. Sørensen 3/141 Graudenz

Jens Sørensen 1914-1918

[Hans Hostrup er formodentlig Hans Hostrup, født 13. Okt. 1896 på Høgsbrogård, Hviding sogn]

— § —

Postkort med Rathaus Hamburg, Feldpost stemplet Berlin 27.4. 16.

Fr. Anna Sørensen , Adr. Hr. A.C. Sørensen, Reisby Pr. Brøns, Nord-Schleswig

Kære lille Søster!

Sender dig hermed en rigtig hjærlig Lykønskning til din Fødselsdag. Haabet om at jeg næste Aar ikke behøver at ty til Blyant og Papier for at ønske dig til lykke. Din Broder Jens.

[Anna Maria Sørensen var født 29. Apr. 1897 i Hostrup Sogn, Tønder Amt. Hun giftede sig aldrig, boede sammen med sin far og deltog i familiens og sognets liv, som hun senere fortalte om i breve til sin søster Maria, der var gift længere væk. Disse breve og afskrift af dem opbevares på Rejsby Arkiv].

— § —

Postkort med svaler med tysk soldaterhue på, vadsæk og stok.

Wenn die Schwalben heimwärts zieh'n

Geht's auch mit uns zur Heimat hin,

So hält's ein jeder für das best'

Wenn er sich sucht ein eignes Nest.

Stemplet Neumünster 4.2.14

Frk. Anna Sørensen , Adr. Hr. Hans Skak, Raahede-Hvidding, Nord-Slesvig

Neumünster 4.2. 14

Kære Søster!

Det er nu længe siden du har hørt fra mig. Jeg har hørt hjemmefra at Maria er bleven opereret og har det godt overstaaet nu. Jeg fik Kort fra hende for et par Dage siden. Jeg haaber ellers at du har det godt. Mange Hilsener fra din Broder Jacob.

Hils Hans og Karl Beier naar du ser dem.

[Jacob Sørensen var født 21. juni 1891 i Hostrup sogn, Tønder Amt. Han aftjente sin værnepligt umiddelbart før 1. Verdenskrig brød ud. Han faldt på Vestfronten d. 17. sept. 1914 som den første fra Rejsby sogn.

Søsteren Maria Sørensen var født 11. juni 1893 i Hostrup sogn, Tønder Amt.

Carl og Hans Hostrup var brødre, Carl var født 13. okt. 1896 på Høgsbrogård i Hviding sogn. Hans Hostrup var født 31. dec. 1897 samme sted].

— § —

Postkort med motiv fra Restaurant zur Kufpermühle. Tilføjet: Kobbermølle ved Flensborg. Her spiser vi til Middag.

Hr. Christian Sørensen, Reisby pr. Brøns, Nord-Schleswig

Kobbermølle 17. Aug. 1914

Jens Sørensen 1914-1918

Kære Forældre og Søskende!

Jeg har ikke modtaget de Breve fra Eder hvorpaa I har skrevet Feldpost, men tre Breve, som har Adr. til Neumünster har jeg modtaget i Gaar. Rejsen hertil var meget varm i Dag. Vi ligger her i Kobbermølle, men ved ikke hvor længe. Har det ellers godt mange Hilsener til Eder alle fra Eders Jacob

— § —

Postkort med soldater: Paradeaufstellung, Stemplet Neumünster 13.8.13

Frk. Anne Sørensen, Adr. Hr. Christian Sørensen, Reisby Brøns, Nord-Slesvig

Neumünster 13-8- 14

Kære Søster

Da det er Søndag vil jeg skrive lidt til dig. Vi har jo idag ingen Tjeneste, kun har vi haft Apell med Brystpung og Seler, det var jo ikke saa slemt. Søren Friis kørte vist på Udlov i går, jeg sagde at at [han] skulde også gå hen at besøge Eder og I kan jo også sende en Pakke med ham, når han kommer her til bagen om 10 Dage. Nu har [I] vist også fået Marie hjem igen til at hjælpe med Rughøsten, hvilket i jo har meget at bjærge af i Aar. Fra Marie fik jeg Brev igaar, hun skriver nu meget bedre end før hun kom på Skolen. Mange Hilsener til Eder alle fra Eders Jacob.

[Søren Friis er formentlig Søren Kristian Friis, født 11. Jan. 1890 i Hviding sogn. Han flyttede senere til Roager og overtog ejendommen Rejsby Landevej 18 i 1968].

— § —

Postkort Hamburg Alter Jungfernstieg mit Alsterpavillon, Stemplet Neumünster 17.3.13

Frk. Anna Sørensen, adr. Christian Sørensen, in Reisby pr. Brøns, Nord-Slesvig

Neumünster 17.3. 13

Kære Søster!

Tak for Kortet som du sendte mig. Jeg vil ønske dig til Lykke med Lammet som jeg håber maa trives godt saa du kan have megen Glæde deraf. Jeg kommer vistnok ud af Lassarettet på Onsdag, men det er endnu ikke helt sikker saa I behøver ikke at sende en Pakke før i hører nærmere. Hilsen fra Jacob.

— § —

Postkort med soldater under hvil i det fri. Stemplet Neumünster 29. 4. 14

Frk. Anna Sørensen, Adr. Hr. Hans Skak, Raahede-Hvidding,

Neumünster 28.4. 14

Kære Søster

Hjertelig Lykønskning til din Fødselsdag som jeg haaber at du maa opleve sund og rask. Jeg har det ellers godt. Skriv snart igen. Mange Hilsener fra din Broder Jacob.

— § —

Postkort stemplet Brøns . 8. 2. 17 tilskrevet med blyant 8. II. 17

An Kriegsgefangener

Jens Sørensen, Ascha Batasowski Zanod Gunv. Ufa Rusland

Jens Sørensen 1914-1918

Reisby d. 7. Februar

Kjære Jens!

Har slet ikke hørt fra dig siden d. 15 October, vi skrive jo efter den gamle Adr. Vi har hørt fra Rapsted at I er endnu i Ufa veed jo ikke om du høre fra os kjære Jens, vi har sendt en stor Pakke af til dig med Underteu og tre gange har vi sendt Penge af. 1 gang igjennem det røde Kors i København og 2 gange har vi send herfra. Naar du skrive så skrif om du er sammen med Petersen og Bruun. Vi har det alle godt. [...] beholde Lauritz i Sommer, di har travlt med at terske. Vi har nu streng Vinter. Det har frossen uafbrudt siden Jul. Nu de kjerligste Hilsner fra os alle. Din Moder. Haabe at du er frisk og sund saa vi maa snart høre fra dig min kjere Jens

[Petersen og Bruun er formentlig de to andre fanger, Peter Petersen fra Ravsted og Chr. Bruhn fra Hejsager, som Jens Sørensen har omtalt i sin dagbog.]

— § —

Julekort fra Jane Wolff

Stormgade 14B St. Julen [intet årstal]

Kære Venner, nu Julen staar for Døren tænker jeg på Jer og Jeres yndige lille Hus hvor jeg har tilbragt saa rare Timer, nu ønsker jeg hjærtelig at I maa være raske og fejre en glad velsignet Jul med hinanden og et godt Nytaar. Gud give at I er raske baade hos Jer og hos Jenses.

Kærlig hilsen, Jane Wolff

[A. Chr. Sørensen byggede huset Kogsvej 19 i 1923, ikke 1922, som det står i Rejsbybogen. Han boede sammen med sin datter Anna, der var ugift. Her er familierne blevet dus, så det er formodentlig nyere end den næste julehilsen]

— § —

Hr. Chr. Sørensen, Reisby

Julen 1934

Kære Venner. Jeg haaber De er raske saa De kan fejre en velsignet rar Jul og have det godt i det nye Aar vi nu skal begynde på forhåbentlig bliver Vinteren ikke alt for barsk, hidtil har den da været mild nok. Mange venlige Hilsener til Dem kære Hr. Sørensen og Datter fra Jane Wolff.

En glædelig velsignet Jul, kære Venner, og et godt Nytaar ønskes jer af Hjærtet af Jane Wolff. Naar nu Dagene længes saa Vinteren strænges" siger et gammelt Ord, kan det saa ikke være rart med sådan et Tørklæde?

— § —

Hr. Jens Sørensen Reisby, Vesterbrogade 118 D II

Julen 25

Kære Jens Sørensen

Jeg sender Dem og Deres gamle rare Fader en kærlig Julehilsen ønskende Dem en god velsignet Jul og et lyst Nytaar. Det var kun et Øieblik jeg den Gang havde til at besøge Dem i, men jeg er dog glad for at jeg fik Dem begge at see i Deres Hjem, jeg ved jo hvor længselsfuld og kærlig Deres Far skrev til Dem i Rusland, ja det var godt at De omsider kom

Jens Sørensen 1914-1918

hjem og nu kan gøre Livet hyggeligt for den gamle Mand. Hav det nu godt begge to og være hilset på det bedste af Deres Ven Jane Wolff

— § —

Maskinskrevet brev om lejren i Jurjef Polski, affattet på russisk og dansk

Til de nordslesvigske krigsfanger i...

Rusland har for længere Tid siden oprettet en Lejr for Krigsfanger af nordslesvigsk Herkomst. Den er nu i Byen Jurjef Polske, Vladimir Gr.

Fangerne gaar paa Arbejde i Byen og Omegnen, men saa nær, at de i Reglen kan komme hjem om Aftenen og saaledes have Samværets og Kammeratskabets Glæde. Fornylig har de ogsaa faaet fast præstelig Betjening.

Hvis De ønsker at blive overflyttet dertil, bedes De affatte en Liste med Deres Navne og Adresser, samt Adressen paa Deres Kommandantur-Forvaltning, og saa sende den til Kommandanten i Jurjef Polske (Kuvert medfølger). Deres Begæring kan da nærmere behandles.

For Optagelse paa Listen kræves KUN, at De forstaar Dansk, og at De kunde have Lyst til at være i en Lejr, hvor der er Adgang til dansk Bogsamling, Gudstjeneste og et ugentligt Foredrag (Søndag Eftermiddag) af historisk-oplysende Natur (IKKE politiske Emner).

[Lejren her blev oprettet i 1917. Derudover var der endnu en lejr i Rusland, oprettet i 1915. De rummede begge tillige ikke-tyske nationaliteter. De blev oprettet på initiativ af bl. a. enkekejserinde Dagmar og gymnastikdirektør N. H. Rasmussen på Frederiksberg, der var meget aktiv i det sønderjyske arbejde. Han medvirkede også til oprettelse af en lejr i Feltham i England. Han var far til gymnastikpædagogen Helle Gotved].